

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

БОНДАРЕНКО ВАЛЕНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 377.36.091.3:351.74

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ
ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Чернігів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
ПЛІСКО Валерій Іванович,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
професор кафедри педагогіки,
психології та методики фізичного виховання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
СИНЬОВ Віктор Миколайович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри психокорекційної педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
МАНЬКО Володимир Миколайович,
Національна академія Служби безпеки України,
головний науковий співробітник
науково-організаційного центру;

доктор педагогічних наук, професор
ДІДЕНКО Олександр Васильович,
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
провідний науковий співробітник
відділення організації наукових досліджень
науково-дослідного відділу.

Захист відбудеться 01 червня 2019 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.053.02 в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка за адресою: 14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53).

Автореферат розіслано 26 квітня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Гаркуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Становлення демократичного суспільства й інтеграція до європейської спільноти – стратегічні напрями сучасного державотворення в Україні, які передбачають реформування системи відомчої освіти.

Перспективи розвитку освіти в нашій державі окреслено в низці нормативно-правових актів, серед яких: Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; Стратегія сталого розвитку «Україна–2020»; Концепція реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України; закони України «Про професійно-технічну освіту», «Про професійний розвиток працівників», «Про вищу освіту», «Про освіту» тощо.

Ключовим етапом євроінтеграції є реформування правоохоронної сфери. Першим кроком до цього передбачено створення сучасної патрульної поліції, яка стане флагманом Національної поліції України. Нова концепція діяльності, розширення завдань і функцій патрульної поліції ставлять підвищені вимоги до професійної підготовленості особового складу та вимагають розроблення новітніх методик навчання. Це актуалізує проблему вдосконалення системи професійного навчання майбутніх правоохоронців.

За результатами досліджень учених (О. М. Бандурки, С. М. Гусарова, О. В. Джафарової, І. Д. Казанчук, Д. П. Калаянова, О. Г. Комісарова, О. Є. Користіна, В. І. Пліска, В. М. Синьова, В. В. Сокурєнка, О. М. Тогочинського, Г. Х. Яворської), службова діяльність працівників патрульної поліції відбувається в екстремальних умовах, за наявності низки несприятливих чинників, серед яких: постійне перебування в осередку конфліктних ситуацій, імовірність збройного нападу; необхідність миттєвого прийняття рішення щодо застосування виду поліцейського заходу, своєчасного переходу від превентивного заходу до заходу примусу й навпаки; підвищена втомлюваність, стресовість; постійне носіння важкого спорядження (бронежилет, зброя, спецзасоби тощо); низька рухова активність під час патрулювання в автомобілі, що негативно позначається на фізичному стані та загальному здоров'ї працівників.

Високої фізичної підготовленості та сформованості спеціальних рухових умінь і навичок потребують дії, що пов'язані з переслідуванням і затриманням правопорушників. Для налагодження комунікації з різними категоріями громадян, особами, які перебувають під дією алкоголю та наркотичних речовин, психічно хворими в поліцейських мають бути розвинені нервово-психічна стійкість, комунікативні й волеві якості. На належному рівні слід сформувати різні властивості уваги (розподілення, концентрація, стійкість), зорову пам'ять, оперативність мислення з метою виконання дій, що пов'язані з патрулюванням території обслуговування для забезпечення належної охорони громадського порядку та безпеки, контролю за дотриманням Правил дорожнього руху.

Реалії практичної діяльності патрульної поліції дають підстави констатувати наявність низки проблем, що стосуються професійної підготовленості працівників. Ґрунтовний аналіз службових ситуацій засвідчує недостатній рівень

знань законодавчої бази, фізичної підготовленості, неналежну сформованість спеціальних рухових умінь і навичок, що загалом спричиняє низький рівень професійної готовності до ефективного здійснення службової діяльності. Система професійної підготовки працівників патрульної поліції потребує нагального перегляду та впровадження концептуально нових підходів і принципів її функціонування, розроблення методик, що відповідають реаліям сучасності.

У теорії та практиці професійної освіти накопичено значний досвід (І. С. Вдовенко, Р. С. Гуревич, А. А. Давиденко, О. В. Діденко, І. І. Доброскок, М. Б. Євтух, Л. В. Коваль, Є. В. Кулик, А. О. Лігоцький, В. М. Манько, Н. Г. Ничкало, М. О. Носко, В. І. Пліско, Л. М. Романишина, В. М. Синьов, С. О. Сисоєва, І. В. Соколова, С. І. Стрілець, О. С. Третьак та інші), який може стати основою модернізації системи професійного навчання працівників патрульної поліції; розроблено теоретичні й методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців різного профілю (В. В. Борисов, І. В. Бужина, С. В. Гаркуша, С. В. Грищенко, О. К. Проніков, О. Я. Савченко, В. А. Семиченко, О. М. Торубара та інші).

Різні аспекти професійної підготовки майбутніх правоохоронців активно вивчали представники різних галузей знань (В. Г. Андросюк, М. І. Ануфрієв, А. М. Бандурка, Я. Г. Бондаренко, Л. В. Ваврик, О. В. Джафарова, Н. Г. Іванова, Ю. Б. Ірхін, О. В. Каверін, І. Д. Казанчук, Д. П. Калаянов, О. Є. Користін, В. І. Пліско, В. В. Сокурено, О. М. Тогочинський, Г. Х. Яворська). Науковці ґрунтовно досліджували та надавали методичні рекомендації щодо покращання фізичної (І. І. Баїшев, В. А. Ведерніков, Н. Г. Долбишева, А. В. Забора, О. І. Каранкевич, Ю. А. Компанієць, О. А. Моргунов, С. В. Попов, С. М. Седньов), тактичної (А. М. Алоян, С. В. Асямов, О. М. Івлєв, В. М. Монастирський, О. О. Несін, В. В. Серебряк, А. І. Черкашин), вогневої підготовленості майбутніх правоохоронців (С. М. Банах, Г. І. Башлакова, І. А. Бурдинський, І. І. Бухтояров, С. Ю. Гаврик, О. В. Запорожанов, А. М. Ковальчук, Н. Н. Северин, М. А. Сибирко, В. В. Федоров).

Особливості поведінки працівників правоохоронних органів у повсякденних та екстремальних ситуаціях ґрунтовно вивчали: В. М. Ковальов, О. І. Кудерміна, Г. О. Литвинова, М. Г. Логачов, І. В. Платонов, В. І. Пліско, Р. Т. Сімко, А. М. Столяренко. Вчені переконані, що професійна підготовка майбутніх фахівців має бути спрямованою на формування готовності до ефективного здійснення службової діяльності. Докладно проблеми формування готовності працівників правоохоронних органів розглядали Г. М. Артюшин, С. О. Кубіцький, М. О. Носко, В. І. Пліско, Ж. Ю. Половникова, В. С. Полюк, О. І. Федоренко, Г. Х. Яворська.

Водночас теоретичний аналіз праць науковців переконливо засвідчує ґрунтовність доробку з вивчення аспектів професійної підготовки майбутніх правоохоронців. Однак система професійної підготовки саме працівників патрульної поліції ще не була предметом цілісного наукового аналізу в професійній педагогіці. Зокрема, не обґрунтовано й не розроблено моделі професійної підготовленості та готовності працівників до ефективного здійснення службової

діяльності. Крім того, розв'язання порушеної проблеми безпосередньо пов'язане з необхідністю подолання низки суперечностей, зокрема між:

- об'єктивною потребою суспільства й Національної поліції України у висококваліфікованих фахівцях, що мають високий рівень професійної готовності до ефективного здійснення службової діяльності, і низьким реальним рівнем готовності працівників патрульної поліції;

- вагомими науковими здобутками щодо аспектів підготовки працівників правоохоронних органів і браком теоретичного й експериментального обґрунтування системи професійної підготовки працівників патрульної поліції;

- високими вимогами до рівня професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції та недостатньою професійною компетентністю інструкторів і викладачів, які здійснюють відповідну підготовку;

- змістом професійної підготовки й неналежним рівнем методичного забезпечення процесу реалізації.

Актуальність проблеми, її недостатня розробленість і необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з науковою темою кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка «Теоретичні та методологічні засади формування інноваційної культури майбутнього педагога професійної освіти» (№ 0115U003978).

Тема дослідження є складовою наукових досліджень МВС України, зокрема відповідає Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275 (п. 1.8 «Реформування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів органів внутрішніх справ», п. 8.12 «Діяльність працівників патрульної служби в типових ситуаціях охорони громадського порядку та протидії злочинності», п. 11 «Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку»); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки (наказ НАВС від 11 листопада 2013 року № 1511, п. 4.2 «Удосконалення форм та змісту навчально-методичної роботи в системі відомчої освіти; п. 4.2.2 «Удосконалення та підвищення ефективності вогневої та фізичної підготовки курсантів та слухачів відомчих вищих навчальних закладів»; п. 4.2.3 «Удосконалення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів ВНЗ МВС України»).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (протокол № 6 від 27.11.2017 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 27.03.2018 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є теоретичне обґрунтування, розроблення та експериментальна перевірка ефективності системи поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції, спрямованої на формування професійної готовності до ефективного виконання службової діяльності.

Для реалізації зазначеної мети сформульовано такі *завдання*:

1) проаналізувати стан дослідженості проблеми професійної підготовки працівників патрульної поліції в педагогічній теорії та практиці й визначити напрями, що потребують наукового обґрунтування;

2) визначити прогресивні ідеї вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо професійної підготовки працівників патрульної поліції;

3) обґрунтувати зміст, етапи, закономірності професійної підготовки, види підготовок та виявити особливості формування професійної готовності працівників патрульної поліції;

4) розробити інтеграційну модель професійної готовності працівників патрульної поліції до ефективного виконання службової діяльності;

5) окреслити концептуальні засади професійної підготовки, теоретично обґрунтувати та розробити систему поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції відповідно до сучасних вимог, тенденцій реформування Національної поліції України та специфіки службової діяльності;

6) установити і теоретично обґрунтувати педагогічні умови, принципи, методи й основні підходи до професійної підготовки; схарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості професійної готовності працівників патрульної поліції;

7) здійснити експериментальну перевірку ефективності системи поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні засади поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції.

Концепція дослідження. Основні положення концепції дослідження зумовлені тим, що науковий пошук здійснено на теоретичному, методологічному й технологічному рівнях, що висвітлюють її сутність і сприяють реалізації провідної ідеї дослідження, яка полягає в можливості формування професійної готовності у слухачів і підвищення її рівня в працівників завдяки дотриманню низки педагогічних умов, принципів і підходів до професійного навчання, корегування змісту підготовки в напрямі поглибленої професійної спрямованості та подальшому розвитку професійно важливих рис.

Теоретичний рівень дослідження передбачав: вивчення сутності досліджуваного феномену, основних теоретичних понять, провідних ідей, методик визначення рівнів професійної готовності слухачів і працівників за виокремленими критеріями, а також обґрунтування потреби в удосконаленні системи професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції; обґрунтування методичних засад професійної підготовки поліцейських,

моделей професійної підготовленості й інтеграційної моделі готовності, положень етапної професійної підготовки відповідно до розробленої системи, що визначається педагогічними умовами, принципами та методами.

Методологічний рівень відображає обґрунтування, взаємозв'язок і взаємодію наукових підходів до розв'язання проблеми дослідження. Компетентнісний підхід передбачає спрямованість професійного навчання майбутніх поліцейських на формування не лише знань, умінь і навичок, а й досвіду їх застосування. Це вимагає максимальної практичної спрямованості освітнього процесу. Реалізація діяльнісного підходу під час професійного навчання працівників патрульної поліції полягає в необхідності опанування слухачем способів виконання певних дій (застосування поліцейських заходів і виконання інших професійних завдань). Системний підхід сприяв забезпеченню єдності та цілісності всіх компонентів змісту і процесу формування професійної готовності до ефективного виконання службової діяльності. Застосування системного підходу під час професійної підготовки працівників патрульної поліції передбачало розгляд і врахування виокремлених інформативно значущих компонентів професійної готовності не ізольовано, а в їх взаємозв'язку і розвитку. Застосування особистісно зорієнтованого підходу дало змогу акцентувати увагу на особистості кожного слухача. Цей підхід спрямований на формування професійно важливих рис (психологічних, фізичних) та практичних умінь і навичок. Інтеграційний підхід забезпечив інтеграцію змісту і форм освітнього процесу на підставі принципів взаємодоповнюваності та взаємозв'язків; передбачав формування спеціальних рухових умінь і навичок на підґрунті знань законодавчої бази шляхом їх поєднання.

Технологічний рівень охоплює процес професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції на етапі професійного самовизначення, становлення та зростання; технологію реалізації педагогічних умов і принципів професійної підготовки.

Гіпотеза дослідження. Професійна підготовка майбутніх працівників патрульної поліції буде ефективнішою, якщо здійснюватиметься на обґрунтованих теоретичних і методичних засадах поетапного навчання відповідно до низки педагогічних умов, принципів та концептуальних підходів.

Загальну гіпотезу конкретизовано в низці часткових:

– якісна професійна підготовка майбутніх працівників патрульної поліції можлива за умови функціонування її як цілісної, динамічної, відкритої системи, що має відповідні мету, функції, зміст, форми і методи реалізації;

– система професійної підготовки працівників патрульної поліції буде досконалішою, якщо враховуватиме вітчизняний і зарубіжний досвід підготовки правоохоронців, етапи підготовки та передбачатиме впровадження обґрунтованих педагогічних умов, принципів і методів;

– формування професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції до виконання службової діяльності найефективніше відбуватиметься за умови впровадження системи поетапної професійної підготовки відповідно до сучасних вимог, тенденцій реформування Національної поліції України,

особливостей службової діяльності та передбачатиме поглиблену практичну спрямованість освітнього процесу завдяки застосуванню ситуаційних завдань під час опанування навчальних предметів професійно-практичної підготовки.

Методи дослідження. Для досягнення мети, розв'язання завдань і перевірки гіпотези дослідження використано комплекс сучасних загально-наукових методів:

– *теоретичні*: методи аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення, моделювання, проектування використано для з'ясування стану вивчення проблеми професійної підготовки в науковій теорії і практиці, визначення науково-теоретичних засад професійної підготовки, обґрунтування концепції професійної підготовки майбутніх патрульних поліцейських, структури їхньої готовності до професійної діяльності; визначення критеріїв, показників і рівнів її сформованості; метод структурно-системного аналізу дав змогу систематизувати й узагальнити інформацію про досліджувані об'єкт і предмет, розробити систему поетапної професійної підготовки працівників патрульної поліції;

– *емпіричні*: анкетування, тестування, бесіди з викладачами, інструкторами й працівниками патрульної поліції, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент – для діагностування рівнів сформованості професійної готовності слухачів і працівників патрульної поліції;

– *методи математичної статистики* сприяли коректному опрацюванню отриманих результатів, виявленню достовірності відмінностей між досліджуваними показниками й обґрунтуванню ефективності розробленої системи поетапної професійної підготовки. Ці методи взаємодоповнювали один одного та забезпечували можливість комплексного пізнання предмета дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*:

– започатковано розвиток наукового напрямку теорії та методики професійного навчання і змістової побудови методології поетапної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції;

– теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність системи поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції, що містить цільовий, змістовий, операційний і результативний блоки та спрямовано на формування професійної готовності до ефективного здійснення службової діяльності;

– розроблено та практично підтверджено низку взаємопов'язаних цільових моделей підготовки, які утворюють єдину інтеграційну модель і є показником досягнення стану готовності працівника патрульної поліції до ефективного здійснення службової діяльності;

– розглянуто професійну підготовку як систему поетапного навчання, що відображає сукупність різнопланових методик, спрямованих на підвищення рівня професійної готовності працівників патрульної поліції до здійснення службової діяльності;

– окреслено вимоги та визначено компоненти (професійно-теоретична, психологічна, фізична, тактична та вогнева готовність), критерії (мотиваційно-

ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний), рівні (низький, задовільний, достатній, високий) професійної готовності працівників патрульної поліції;

– розроблено ситуаційні завдання, які використовують в освітньому процесі під час професійно-практичної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції та сприяють закріпленню набутих теоретичних знань і формуванню практичних умінь та навичок у застосуванні поліцейських заходів примусу;

удосконалено:

– систему професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції;

– дані про вплив навчальних занять під час опанування курсу первинної професійної підготовки поліцейських на рівень розвиненості у слухачів показників мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діялісного й особистісного критеріїв професійної готовності зокрема та рівень професійної готовності загалом;

– зміст ситуаційних завдань, що використовують для напрацювання практичних навичок патрульного поліцейського під час проходження сценаріїв на етапі професійного становлення;

– сутність понять «професійна підготовка працівника патрульної поліції», «професійна готовність працівника патрульної поліції»;

дістали подальшого розвитку:

– наукові положення про організацію професійної підготовки слухачів і працівників патрульної поліції;

– методи та форми професійної підготовки майбутніх поліцейських;

– взаємозв'язки між компонентами професійної готовності.

Практичне значення отриманих результатів визначено комплексним підходом до розв'язання проблеми формування професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції до ефективного здійснення службової діяльності шляхом упровадження в освітній процес системи поетапної професійної підготовки.

Важливим напрямом практичної реалізації висновків і результатів дослідження може бути їх використання під час укладання професійної програми первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції на посади поліцейських (інспекторів) патрульної поліції та інших спеціалізацій, розроблення планів практичних занять з навчальних предметів професійно-практичної підготовки, під час написання методичних рекомендацій, посібників і підручників для працівників силових структур.

Теоретичні положення та практичні напрацювання, які відображено в дисертаційному дослідженні, упроваджено в освітній процес Донецького юридичного інституту МВС України (акт від 18 січня 2018 року), Харківського національного університету внутрішніх справ (акт від 22 січня 2018 року), Національної академії внутрішніх справ (акт від 24 січня 2018 року), Львівського державного університету внутрішніх справ (акт від 26 січня 2018 року), Одеського державного університету внутрішніх справ (акт від 22 травня 2018 року); систему службової підготовки поліцейських: Управління

патрульної поліції у місті Києві Департаменту патрульної поліції (довідка від 16 квітня 2018 року № 10257/41/11/02-2018), Управління патрульної поліції в Житомирській області Департаменту патрульної поліції (довідка від 23 квітня 2018 року № 4837/41/28/02-2018), Білокуракинського відділу поліції ГУ НП в Луганській області (довідка від 27 квітня 2018 року № 4236/111/46-18), Криворізького відділу поліції ГУ НП в Дніпропетровській області (довідка від 8 червня 2018 року № 48/2-407), Полку патрульної поліції в місті Кривий Ріг Управління патрульної поліції в Дніпропетровській області Департаменту патрульної поліції (довідка від 15 червня 2018 року № 579/41/19/1/01-2018), Станично-Луганського відділу поліції ГУ НП в Луганській області (довідка від 24 травня 2018 року № 3977/111/44-2018), Роти поліції особливого призначення ГУ НП в Херсонській області (довідка від 23 липня 2018 року № 598/22/01-2018).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, викладені в роботі, одержані автором самостійно. У спільних публікаціях дисертантом розроблено низку положень, а саме: [2] – установлено особливості поведінки правоохоронців під час зіткнення з озброєним правопорушником; [3; 4] – визначено рівні фізичної підготовленості та показники фізичного здоров'я правоохоронців; [6; 47] – досліджено рівні фізичної підготовленості працівників, уперше прийнятих на службу, здійснено математичне опрацювання отриманих даних; [11; 33; 48] – розроблено методику підготовки майбутніх правоохоронців до ефективного протидіювання з озброєним супротивником, здійснено математичне опрацювання отриманих даних; [21; 22; 24] – досліджено основні показники фізичної підготовленості та функціональних можливостей курсантів під час занять гирьовим спортом; [23] – досліджено рівні розвиненості основних фізичних якостей гирьовиків високої кваліфікації; [25] – встановлено особливості технічної підготовленості гирьовиків; [26] – визначено динаміку показників фізичної підготовленості майбутніх правоохоронців у процесі занять функціональним багатоборством; [28] – з'ясовано педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню навичок патрульного поліцейського під час проходження сценаріїв; [30] – досліджено динаміку показників мотиваційно-ціннісного критерію професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції; [31] – визначено вплив системи поетапної підготовки на розвиток когнітивного критерію професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції; [32] – розроблено методику навчання майбутніх фахівців охоронної діяльності; [34] – проаналізовано й систематизовано дані стосовно поведінки правопорушника під час здійснення нападу; [36] – окреслено актуальні напрями реформування правоохоронного відомства; [38; 41] – узагальнено результати виконання поліцейськими контрольних вправ із фізичної підготовки; [39] – досліджено іноземні наукові джерела, що висвітлюють професійну підготовку працівників правоохоронних органів; [44] – підготовлено розділ «Сучасний стан фізичної підготовки викладацького складу вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України» навчально-методичного посібника; [45] – укладено розділи «Основи підготовки спортсменів у гирьовому спорті», «Спортивно-масова робота з гирьового спорту у навчальних закладах»

навчально-методичного посібника; [46] – визначено інформативно значущі компоненти моделі готовності майбутнього правоохоронця; [49] – здійснено математичне опрацювання одержаних даних за тематикою публікації; [50] – з'ясовано динаміку показників фізичного здоров'я курсантів; [51] – здійснено систематизацію й аналіз результатів виконання працівниками патрульної поліції службових завдань; [53] – встановлено початковий рівень фізичної підготовленості курсантів, здійснено математичне опрацювання одержаних даних; [56] – обґрунтовано інформативно значущі показники фізичної підготовленості курсантів, які займаються гирьовим спортом.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-методичних, науково-практичних конференціях та семінарах різного рівня:

– *міжнародних*: «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я та професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» (Київ, 2013); «Молода спортивна наука України (Львів, 2013, 2014); «Актуальні проблеми сучасної біомеханіки фізичного виховання та спорту» (Чернігів, 2013, 2014, 2016, 2017, 2018); «Фізичне виховання в контексті сучасної освіти» (Київ, 2016, 2017); «Актуальні проблеми вогневої, тактико-спеціальної і професійно-прикладної фізичної підготовки» (Могильов, Республіка Білорусь, 2016); «Вдосконалення системи фізичної підготовки у Збройних силах України в умовах сьогодення та приведення її до сумісності зі стандартами армій країн – членів НАТО» (Київ, 2016); «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України» (Київ, 2017); «Актуальні проблеми вищої професійної освіти» (Київ, 2018); «Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України» (Харків, 2018); «Актуальные вопросы современной науки. Бейсеновские чтения» (Караганда, Республіка Казахстан, 2018);

– *всеукраїнських*: «Фізичне виховання в контексті сучасної освіти (Київ, 2013); «Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України» (Київ, 2016);

– *науковому семінарі* «Сучасні тенденції та перспективи розвитку спеціальної військово-прикладної спрямованості фізичної підготовки та водолазної підготовки» (Київ, 2018).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Формування рухових умінь та навичок курсантів вищих навчальних закладів МВС України у процесі занять зі спеціальної фізичної підготовки» (спеціальність 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)) було захищено 8 червня 2012 року. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використано.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено в 57 публікаціях, серед яких: 1 монографія, 2 навчально-методичні посібники (1 – з грифом Міністерства освіти і науки України); 25 статей, опублікованих у

наукових фахових виданнях України з педагогічних наук (із них 5 у виданнях, що індексовані в міжнародних наукометричних базах), із яких 16 одноосібних; 7 статей у міжнародних виданнях, що індексовані в міжнародній наукометричній базі Scopus; 22 статті в збірниках матеріалів конференцій та інших наукових виданнях.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (596 найменувань, із них 49 – іноземними мовами, на 66 сторінках), 19 додатків (на 175 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 635 сторінок, із яких 367 сторінок основного тексту. У тексті містяться 46 таблиць і 61 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, ступінь наукової розробленості проблеми; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання дослідження, його об'єкт, предмет і використані методи; висвітлено наукову новизну отриманих результатів, їх практичне значення в науковій та практичній діяльності й освітньому процесі; наведено відомості про апробацію і публікації результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні основи професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції»** – проаналізовано й узагальнено: положення літературних джерел і вимоги нормативних документів з проблем дослідження; зарубіжний і вітчизняний досвід підготовки правоохоронців; особливості службової діяльності та зв'язок між рівнем професійної підготовленості працівників патрульної поліції та результатами їхньої практичної діяльності.

На підставі даних сучасних наукових досліджень встановлено, що професійної готовності до ефективного виконання службової діяльності досягають завдяки безперервному функціонуванню системи професійного навчання поліцейських. Аналіз низки нормативних документів засвідчує, що професійне навчання працівників патрульної поліції має ґрунтуватися на положеннях нової концепції діяльності Національної поліції України, яка передбачає надання сервісних послуг.

Констатовано, що, відповідно до нового вектору реформування системи професійної освіти працівників поліції, визначеного в наказі МВС України від 25 листопада 2016 року № 1252, передбачено створення науково обґрунтованої методологічної основи інноваційного розвитку системи освіти в МВС, удосконалення освітнього процесу, забезпечення тісного взаємозв'язку науки і практики, максимальне сприяння виконанню завдань модернізації підготовки кваліфікованого персоналу, який матиме поглиблені знання та навички й буде спроможний на високому професійному рівні захищати територіальну цілісність країни, її кордони, права, свободи, інтереси громадян, протидіяти злочинності, забезпечувати публічну безпеку та порядок у державі.

Ґрунтовний аналіз спеціальної літератури засвідчив, що вивчення процесу фахової підготовки майбутніх працівників поліції здійснювали за різними

напрямами. Розв'язання проблем професійної готовності працівників патрульної поліції вчені (О. М. Бандурка, С. М. Гусаров, Н. І. Дідик, О. В. Джафарова, О. Г. Пелагеша, І. Д. Казанчук, Д. П. Калаянов, О. Г. Комісаров, В. Л. Костюк, А. М. Сердюк, В. В. Сокурєнко, С. В. Чирик) вбачають у врегулюванні правових основ діяльності поліції. Увагу акцентують на розробленні та впровадженні новітніх методик навчання з вогневої підготовки (І. А. Бурдинский, І. І. Бухтояров, М. В. Владимиров, С. Ю. Гаврик, О. В. Запорожанов, Н. Н. Северин, Е. В. Кликова, А. С. Нерубенко, М. А. Сибирко, А. М. Ковальчук, В. В. Федоров та інші), спеціальної фізичної підготовки (І. І. Баїшев, А. В. Баліткін, В. А. Ведерніков, Н. Г. Долбишева, А. В. Забора, О. І. Каранкевич, Ю. А. Компанієць, С. В. Попов, К. В. Пронтенко та інші), тактичної підготовки (Д. О. Акіменко, С. В. Асямов, А. М. Алоян, С. М. Банах, Г. І. Башлакова, С. А. Гайдук, О. М. Івлєв, В. М. Монастирський, О. А. Моргунов, О. О. Несін, В. В. Серебряк).

Аналіз результатів досліджень з теорії та методики професійної освіти (Р. С. Гуревич, І. І. Доброскок, М. Б. Євтух, А. О. Лігоцький, М. О. Носко, В. І. Пліско, Г. Х. Яворська та інші) дає підстави констатувати, що ефективність службової діяльності працівників патрульної поліції безпосередньо залежить від рівня сформованості їхньої професійної готовності до здійснення службової діяльності. Завдяки цьому правоохоронець має можливість швидко й адекватно орієнтуватися в умовах контакту з правопорушником, установлювати позитивну комунікацію, адаптуватися до службової діяльності та приймати оптимальні рішення в складних ситуаціях професійної діяльності, зберігати витримку й самовладання в екстремальних ситуаціях охорони та захисту правопорядку.

Шляхом використання методу концептуально-порівняльного аналізу з'ясовано, що система професійного навчання працівників патрульної поліції розвивається під впливом провідних світових тенденцій, соціально-економічних, суспільно-політичних і реформаційних змін правоохоронної системи в Україні. Водночас однією з основних умов якісної професійної підготовки майбутніх правоохоронців є практична спрямованість освітнього процесу.

Грунтовний аналіз зарубіжного досвіду професійної підготовки поліцейських засвідчує наявність низки спільних принципів і підходів, серед яких: раціональність, конкретність навчання; активність і професійна спрямованість підготовки працівників поліції. Їх реалізують шляхом використання активних методів навчання, відтворення на заняттях ситуацій, що виникають у поліцейській діяльності, проведення виїзних занять безпосередньо в органах і підрозділах поліції; застосування в освітньому процесі передових наукових теорій, власних науково-практичних досліджень та практичного досвіду роботи в поліції інструкторів і викладачів; практичної спрямованості навчання; постійного зворотного зв'язку між освітнім процесом і практикою. Обґрунтовано, що вдосконалення освітнього процесу відбувається завдяки впровадженню результатів наукових досліджень і моделювання найпоширеніших ситуацій службової діяльності на практичних заняттях. Унаслідок детального опрацювання змісту професійної підготовки працівників патрульної поліції зарубіжних країн є підстави констатувати застосування в

освітньому процесі спеціальних інструкцій, які містять перелік стандартних ситуацій та алгоритмів дій працівника в разі їх виникнення.

З'ясовано, що переважна більшість працівників здійснює патрулювання в автопатрулі. Тривалість їхньої робочої зміни – понад дванадцять, подеколи – шістнадцять годин, що призводить до перевтоми. Це, насамперед, пов'язано з графіком робочих змін. Перевтома супроводжується хронічною гіпоксією, порушенням нервової діяльності. Виявами перевтоми є головний біль, підвищена стомлюваність, дратівливість, нервозність, порушення сну, а також різні професійні захворювання. Встановлено, що втоми і перевтома мають фізіологічні та психічні показники розвитку. Фізіологічними показниками розвитку втоми є підвищений артеріальний тиск, частота серцевих скорочень, систолічний і хвилинний об'єми крові, зміни в складі крові тощо. Психічними показниками є: погіршення сприймання подразників, унаслідок чого працівник патрульної поліції окремі подразники зовсім не сприймає, а інші сприймає із запізненням; зниження здатності концентрувати увагу, свідомо регулювати її; посилення мимовільної уваги до побічних подразників, які відволікають від службової діяльності; погіршення запам'ятовування, ускладнене пригадування інформації, що знижує ефективність професійних знань; сповільнення процесів мислення, утрата їх гнучкості, широти, глибини та критичності; підвищення дратівливості, формування депресивних станів; порушення сенсомоторної координації, подовження часу реакцій на подразники; зміни слуху, зору. У разі постійного впливу цих подразників на організм поліцейського спостерігається вияв хронічної втоми, що з плином часу може призвести до незворотних змін. Унаслідок хронічної втоми знижується емоційна стійкість працівника, що негативно позначається на ефективності службової діяльності. З огляду на це узагальнено, що службова діяльність патрульної поліції ставить підвищені вимоги до фізичної та психологічної підготовленості працівників. Доведено, що ефективно виконувати службові завдання можуть працівники з достатнім і високим рівнями професійно-теоретичною, тактичною і вогневою підготовленістю.

Педагогічні спостереження надали можливість окреслити низку проблем, які поставали під час службової діяльності працівників патрульної поліції та стосувалися: налагодження ефективної комунікації з найскладнішим у соціальному розрізі контингентом населення; затримання осіб, які порушують публічну безпеку й порядок; застосування спеціальних засобів і вогнепальної зброї; участі патрульних у дорожньо-транспортних пригодах. Зазначене свідчить про наявність недоліків у системі професійного навчання, унаслідок чого вона є недостатньо продуктивною та не сприяє формуванню професійної готовності.

Опрацьовано значний масив теоретичних і практичних напрацювань, у яких запропоновано різноманітні напрями розв'язання окресленої проблеми та її аспектів. Однак, з огляду на реформаційні зміни, вона досі лишається відкритою, актуалізує питання запровадження новітніх методик навчання й обумовлює обґрунтування та розроблення системи поетапної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції, спрямованої на формування професійної готовності до ефективного виконання службової діяльності.

У другому розділі – **«Теоретико-методичне спрямування професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції до практичної діяльності»** – визначено базові поняття дослідження; висвітлено зміст і закономірності професійної підготовки поліцейських; сформовано вимоги до професійно-теоретичної, психологічної, фізичної, тактичної та вогневої підготовок, побудовано інтеграційну модель професійної готовності працівника патрульної поліції до ефективного здійснення службової діяльності.

На підставі опрацювання нормативних документів встановлено, що професійне навчання працівників поліції здійснюється залежно від рівня кваліфікації та передбачає: первинну професійну підготовку; підготовку у закладах освіти зі специфічними умовами навчання; післядипломну освіту; службову підготовку.

Ефективність процесу професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції залежить від наукового обґрунтування її змісту на визначених етапах. Поліцейські, яких уперше прийнято на службу в поліцію, зобов'язані пройти курс первинної професійної підготовки, що спрямований на формування спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зокрема вмінь щодо зберігання, носіння, застосування й використання вогнепальної зброї.

Детальний аналіз професійної програми первинної професійної підготовки поліцейських засвідчив, що найбільша питома вага навчального часу відведена на професійно-практичну підготовку, яка охоплює вогневу підготовку, тактичну підготовку та практичні навчання (відпрацювання сценаріїв). Змістове наповнення цих навчальних предметів спрямоване на одержання слухачами знань і формування спеціальних рухових умінь і навичок для забезпечення особистої безпеки та безпеки громадян під час виконання службових обов'язків.

Обґрунтовано, що професійно-теоретична підготовка містить сукупність навчальних предметів, які озброюють слухачів знаннями стосовно організаційно-правових засад діяльності Національної поліції, основ кримінального права, кримінально-процесуальної діяльності поліції, превентивної поліцейської діяльності тощо. Загальнопрофесійну підготовку становлять предмети, засвоєння яких сприяє повноцінному формуванню особистості правоохоронця, навичок поведінки з різними категоріями населення тощо.

Підвищення рівня професійної готовності працівників патрульної поліції відбувається під час занять зі службової підготовки, яка є системою заходів, що спрямовані на закріплення й оновлення необхідних знань, умінь і навичок працівника поліції з урахуванням специфіки та профілю його службової діяльності.

Метод структурно-системного аналізу дав змогу трактувати «професійну підготовку працівників патрульної поліції» як цілеспрямований і системний процес набуття професійно-теоретичних знань, формування професійно-практичних умінь і навичок, розвиток сукупності професійно важливих рис, визначених специфікою правоохоронної діяльності, і подальше їх оновлення та вдосконалення в процесі службової діяльності, занять у системі службової підготовки поліцейських.

Розширено межі експериментальних досліджень, обґрунтовано й розроблено моделі підготовленості працівників патрульної поліції за видами підготовок, що засвідчують наявність інформативно значущих складових, необхідних для ефективного виконання службової діяльності. Аргументовано, що достатній розвиток визначених складових сприяє формуванню відповідних компонентів професійної готовності (професійно-теоретичної, психологічної, фізичної, тактичної готовності й готовності до застосування та використання вогнепальної зброї).

Шляхом інтеграції виокремлених моделей створено модель професійної готовності працівника патрульної поліції (рис. 1). На підставі результатів аналізу наукових праць у цій сфері та власних досліджень сформульовано визначення поняття «професійної готовності працівника патрульної поліції» як стану особи, який надає можливість здійснювати службову діяльність на належному професійному рівні й інтегрує компоненти професійної готовності зі спроможністю оперативно їх поєднувати, постійно оновлювати, накопичувати й розвивати.

Складовими компонентів професійної готовності поліцейського є вміння застосовувати набуті теоретичні знання під час професійної діяльності; достатній рівень сформованості умінь і навичок застосування поліцейських заходів та розвитку професійно важливих рис; професійний досвід.

Визначено, що виконання працівником патрульної поліції службових завдань передбачає реалізацію низки професійних функцій, а саме: патрулювання території обслуговування під час робочої зміни; забезпечення безпеки та регулювання дорожнього руху; перше реагування на правопорушення; надання невідкладної допомоги потерпілим до прибуття на місце компетентних служб; самостійне виявлення та припинення правопорушень; затримання правопорушників і доставляння їх до підрозділів поліції; охорона місця події тощо.

Якісно виконувати зазначені функції здатен працівник, який володіє необхідними теоретичними знаннями законодавчого блоку, інформацією стосовно особливостей території патрулювання та специфіки діяльності підрозділів патрульної поліції. Здійснення патрульними професійних функцій передбачає застосування як поліцейських превентивних заходів, так і заходів примусу. З огляду на це обґрунтовано, що майбутні працівники патрульної поліції мають володіти не лише знаннями правових підстав і порядку їх застосування, а й уміннями застосовувати ці знання під час практичної діяльності.

Аналіз результатів анкетування інспекторів патрульної поліції дає підстави констатувати, що виконання службових обов'язків здебільшого передбачає застосування поліцейських превентивних заходів (81,3%) і зрідка (18,7%) поліцейських заходів примусу. З'ясовано, що співвідношення в застосуванні поліцейських заходів залежить від низки факторів, головними з яких є особливості території патрулювання (наявність розважальних закладів, державних установ, кількість житлових будинків, парків, інших зон відпочинку), виду зміни (денна, нічна), погодних умов, професійної підготовленості поліцейських.

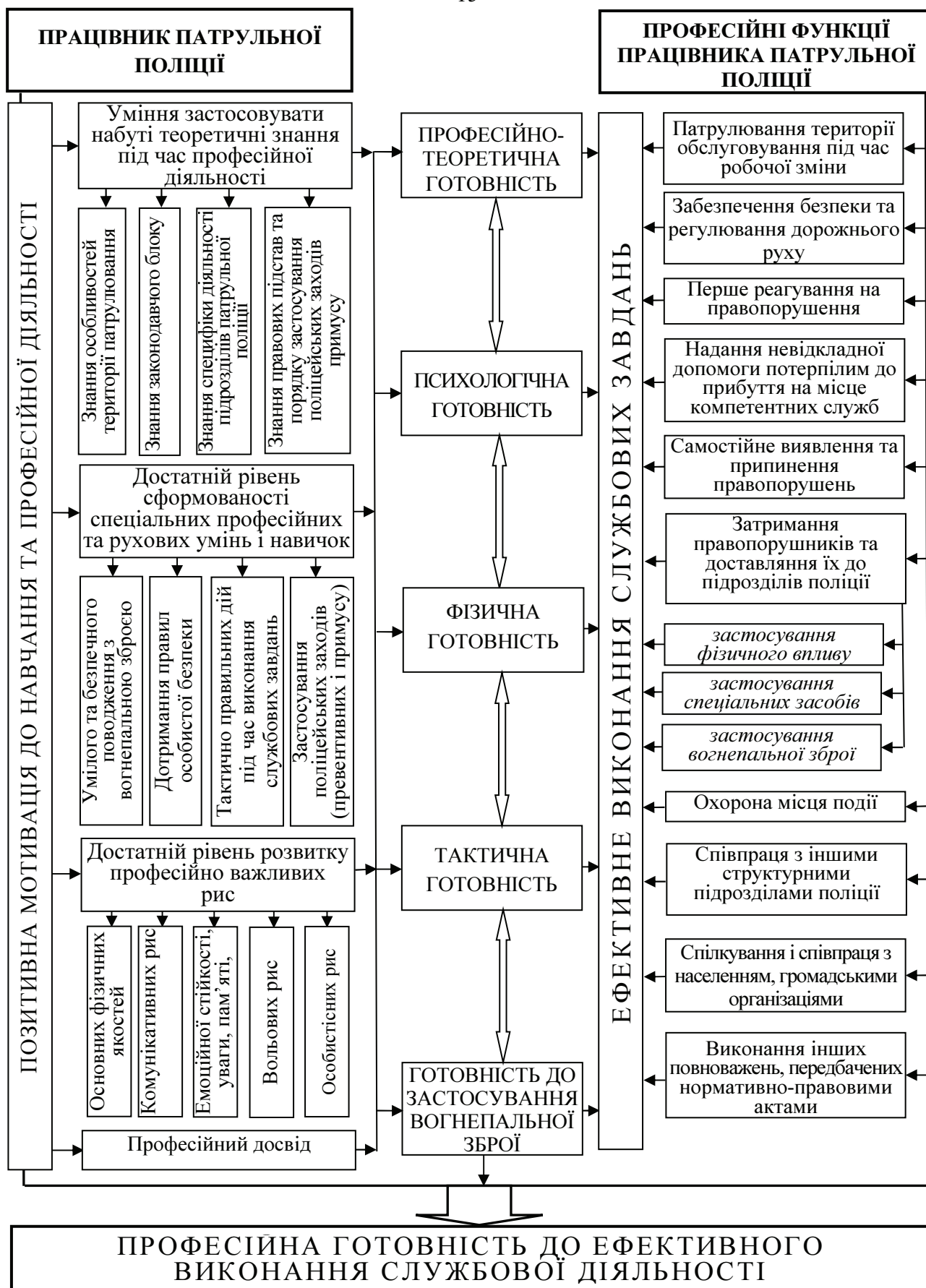

Рис. 1. Інтеграційна модель професійної готовності працівника патрульної поліції

Констатовано сезонні (літо, зима) і тижневі (будні, вихідні, святкові дні) коливання в застосуванні поліцейських заходів. Спостерігається підвищення показника застосування заходів примусу в нічні зміни, насамперед – у вихідні і святкові дні, під час масових заходів (футбольні матчі, концерти тощо). Виявлено, що застосування працівниками поліцейських заходів передбачає достатній рівень сформованості спеціальних професійних та рухових умінь і навичок, а саме: умілого та безпечного поводження з вогнепальною зброєю, спеціальними засобами, застосування фізичної сили; дотримання правил особистої безпеки; тактично правильних дій під час виконання службових завдань.

З'ясовано, що високий рівень злочинності, наявність значної кількості нелегальної вогнепальної зброї, що надходить зі східних регіонів України, де тривають бойові дії, спричиняють постійну ймовірність виникнення ситуацій, небезпечних для життя та здоров'я працівників патрульної поліції. Такі умови професійної діяльності вимагають від працівників високого рівня тактичної підготовленості, яку слід вважати однією з основних складових професійної готовності до ефективного здійснення службової діяльності.

Також доведено, що важливу роль у вирішенні ситуацій службової діяльності, які визначалися конфліктністю, необхідністю миттєвого прийняття рішень щодо застосування виду поліцейського заходу відіграють: нервово-психічна (емоційна) стійкість, розвинені комунікативні, фізичні та вольові якості. Розвинені фізичні якості сприяють швидкій адаптації працівників до умов службової діяльності та надають перевагу під час силового протистояння, переслідування, затримання правопорушників.

Констатовано, що службова діяльність працівників патрульної поліції передбачає постійні контакти та спілкування з різними верствами населення. Проте повсякчас доводиться протистояти «проблемним» особам (які перебувають під впливом алкоголю чи наркотичних речовин; емоційно збуджені; психічно хворі; діти).

Ключове значення в налагодженні ефективної комунікації з потерпілими, підозрюваними та заявниками мають сформовані особистісні (дисциплінованість, відповідальність, толерантність, тактовність, доброзичливість тощо) і комунікативні риси (контактність, відкритість, емпатія, уміння слухати, культура спілкування тощо).

Аргументовано, що важливість розвитку в правоохоронців нервово-психічної (емоційної) стійкості пов'язано з постійною наявністю конфліктних ситуацій, що виникають під час виконання службових обов'язків. Вагомого значення для працівників патрульної поліції набувають різні види уваги, здатність до її швидкого переключення, висока чутливість зорового і слухового аналізаторів, швидкість мислення, пам'ять тощо. Належне функціонування цих психічних процесів допомагає якісно здійснювати патрулювання, оперативно опрацьовувати отримані дані, утримувати в пам'яті необхідну службову інформацію тощо.

Визначено, що досягненню стану готовності до ефективного здійснення службової діяльності сприятимуть сформовані: громадянська зрілість, відчуття

професійного обов'язку, професійна спрямованість, гуманістичні життєві настанови, позитивні мотиви вибору професії.

На підставі аналізу наукових джерел щодо зв'язку між рівнем професійної підготовленості та результатами практичної діяльності поліцейських установлено, що ефективно виконувати службові завдання можуть працівники патрульної поліції з різним показником сформованості виокремлених компонентів професійної готовності завдяки компенсаторній їх дії. Значний розвиток одних компонентів частково може компенсувати низький рівень розвитку інших. Однак високого рівня професійної готовності здатні досягнути працівники патрульної поліції за умови оптимального та комплексного розвитку окреслених компонентів. Однією з умов ефективного формування професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції є наявність позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності.

У третьому розділі – **«Система поетапної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції»** – обґрунтовано концептуальні засади вдосконалення професійної підготовки, педагогічні умови, принципи та методи професійної підготовки; виокремлено критерії, показники та рівні сформованості професійної готовності слухачів і працівників патрульної поліції. Провідною ідеєю концепції професійної підготовки визначено можливість формування професійної готовності у слухачів і підвищення її рівня в працівників завдяки дотриманню низки педагогічних умов, принципів і підходів до професійного навчання, корегуванню змісту підготовки в напрямі поглибленої професійної спрямованості та подальшому розвитку професійно важливих рис.

На підставі здійснених досліджень розроблено й теоретично обґрунтовано систему поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції, яку наповнюють цільовий, змістовий, операційний і результативний блоки (рис. 2). Цільовий блок передбачає мету професійної підготовки та підходи до навчання. Мета – формування професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції до ефективного виконання службової діяльності та підтримання її впродовж служби в поліції. З'ясовано, що ефективне функціонування системи професійної підготовки передбачає впровадження низки підходів і принципів навчання. Ключовими в організації освітнього процесу є: аксіологічний, гуманістичний, діяльнісний, інтеграційний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, праксеологічний, ресурсний, синергетичний, системний підходи до навчання.

Досягнення мети професійної підготовки можливе за умови дотримання комплексу загальнодидактичних і специфічних педагогічних принципів, головними з яких є: свідомості й активності, наочності, систематичності та послідовності, доступності, емоційності, стимулювання самоосвіти й самостійності в навчанні, зв'язку теорії з практикою, професійної спрямованості, неперервності освіти, наступності та перспективності.

Змістовий блок визначає загальнопрофесійні вимоги та етапи професійної підготовки. Виокремлено етап професійного самовизначення, який триває до здобуття фахової освіти і є професійно зорієнтованим.

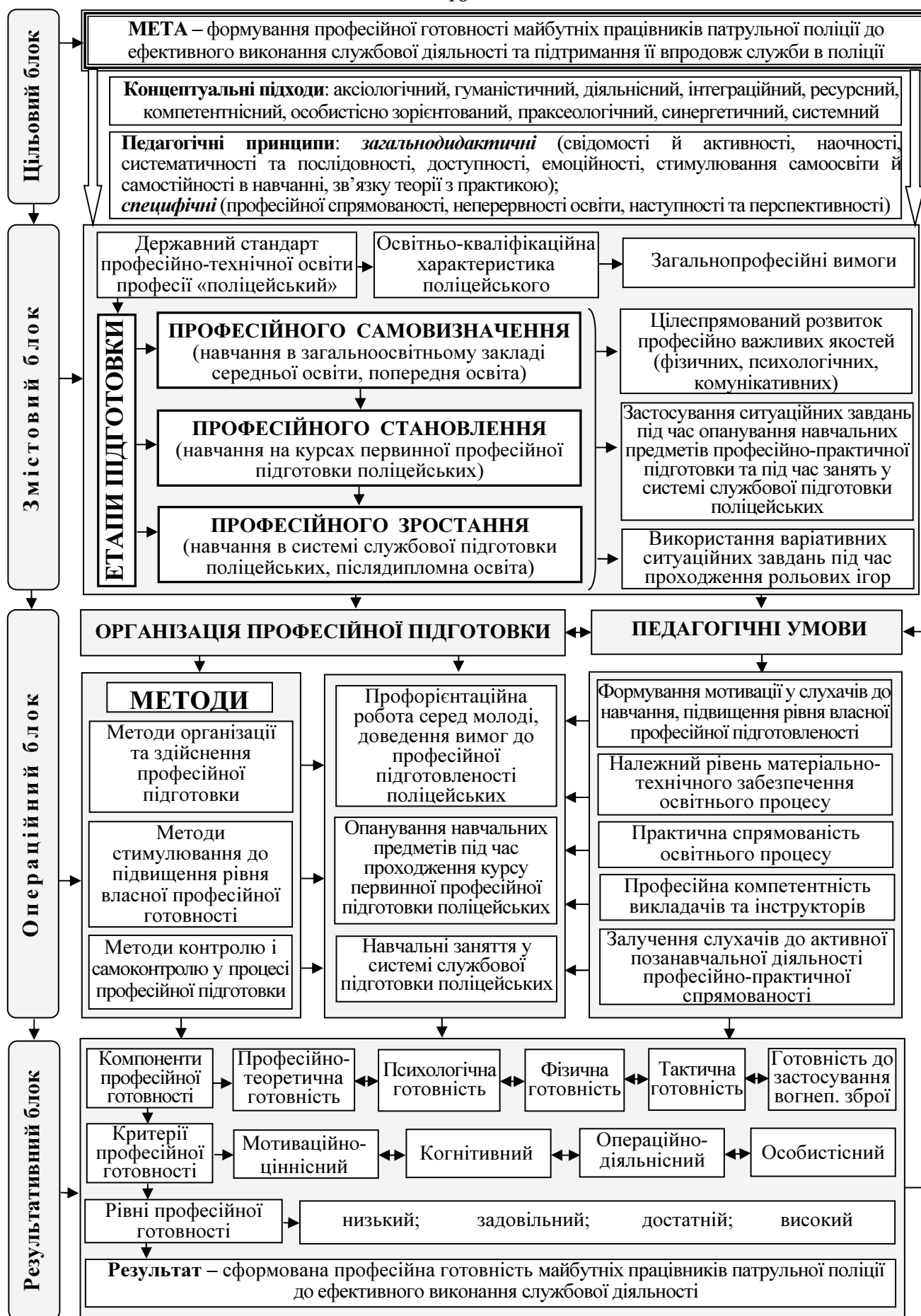

Рис. 2. Система поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції

Цей етап створює підґрунтя для подальшого професійного становлення, під час якого здобувають фахову освіту в період опанування курсу первинної професійної підготовки поліцейських. Завершальним є етап професійного зростання, який поєднує професійний досвід, одержаний під час безпосередньої службової діяльності й подальшого професійного навчання (післядипломна освіта та службова підготовка). Провідну роль на етапі професійного зростання відіграє службова підготовка поліцейських.

Встановлено, що ефективність професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції визначається методами та педагогічними умовами навчання, які окреслено операційним блоком системи поетапної професійної підготовки. Основними педагогічними умовами є: формування мотивації у слухачів (працівників) до навчання, підвищення рівня власної професійної готовності; належний рівень матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу; практична спрямованість освітнього процесу; професійна компетентність викладачів та інструкторів; залучення слухачів (працівників) до активної позанавчальної діяльності професійно-практичної спрямованості.

Перша педагогічна умова – формування мотивації у слухачів (працівників) до навчання, підвищення рівня власної професійної готовності – передбачала насичення змісту навчання інформацією, яка є значущою для особистісного зростання слухача як професіонала; поступове нарощення новизни та складності навчального матеріалу; упровадження спілкування на заняттях у різних форматах («працівник – правопорушник», «працівник – заявник», «працівник – стороння особа»).

Друга педагогічна умова – належний рівень матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, а саме залучення засобів, які необхідні для якісного проведення навчальних занять (мультимедійне обладнання, спеціальні засоби: кайданки, макети вогнепальної, холодної зброї, гумових кийків, поясні системи; навчальні автомобілі, бойова зброя, достатня кількість набоїв, індивідуальні аптечки, нагрудні камери, драгери, планшети, бланкова продукція тощо).

Третя педагогічна умова – практична спрямованість освітнього процесу – передбачала максимальне наближення умов навчання до реальних. Цього було досягнуто завдяки використанню спеціально розроблених ситуаційних завдань під час опанування навчальних предметів професійно-практичної підготовки. Зміст ситуаційних завдань розроблено з урахуванням повсякденних ситуацій службової діяльності працівників патрульної поліції, а також нестандартних ситуацій.

Четверта педагогічна умова – професійна компетентність викладачів та інструкторів – забезпечена шляхом проведення методичних семінарів як серед викладачів, які здійснюють підготовку майбутніх правоохоронців, так й інструкторів відділів професійного навчання управлінь патрульної поліції. Мета таких семінарів – уніфікування методик навчання з предметів професійно-практичної спрямованості та видів службової підготовки поліцейських.

П'яту педагогічну умову – залучення слухачів і працівників патрульної поліції до активної позанавчальної діяльності професійно-практичної спрямованості – було реалізовано завдяки корегуванню самостійної підготовки слухачів і працівників залежно від результатів рубіжних (тематичних) контролів та підсумкових перевірок і залучення до занять, спрямованих на підвищення рівня загальної фізичної підготовленості та відпрацювання спеціальних умінь і навичок з тактики самозахисту й особистої безпеки.

На підставі вивчення педагогічної літератури виокремлено три основні групи методів професійної підготовки: методи організації та здійснення професійної підготовки поліцейських; методи стимулювання до підвищення рівня власної професійної готовності поліцейських; методи контролю і самоконтролю в процесі професійної підготовки.

Результативний блок охоплює компоненти професійної готовності (професійно-теоретична, психологічна, фізична, тактична готовності, готовність до застосування вогнепальної зброї), критерії оцінювання професійної готовності (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний) і рівні (низький, задовільний, достатній і високий) професійної готовності працівників патрульної поліції. Констатовано, що *мотиваційно-ціннісний критерій* визначає особисте ставлення слухача (працівника) до професійного навчання та професійної діяльності: усвідомлення правильності вибору майбутньої професії, її суспільної та особистісної значущості; прагнення до реалізації та розвитку власних можливостей, здібностей, особистісних рис; ступінь пізнавальної активності й самостійності в процесі освітньої діяльності, інтерес до застосування отриманих знань і вмінь у майбутній професійній діяльності; здатність самостійно оцінювати результати власної діяльності (навчальної, службової) та нести соціальну і правову відповідальність за них. *Когнітивний критерій* професійної готовності слухача (працівника) відображає рівень засвоєння знань з конкретних предметів професійно-теоретичного, загальнопрофесійного та професійно-практичного напрямів; здатність до пізнавальної діяльності; уміння знаходити й аналізувати необхідну інформацію.

Операційно-діяльнісний критерій охоплює здатність застосовувати отримані знання та сформовані вміння й навички (застосування поліцейських заходів примусу, безпечного поводження з вогнепальною зброєю, тактики дій з позицій особистої безпеки тощо) для ефективного виконання стандартних і нестандартних службових завдань. *Особистісний критерій* відображає розвиненість професійно важливих рис (комунікативних, фізичних, психологічних).

Висвітлено низку показників за виокремленими критеріями – визначальних ознак, що ілюструють професійну готовність слухачів (працівників патрульної поліції) у процесі апробації системи поетапної професійної підготовки. Сукупність критеріїв та їхніх показників дають змогу цілком охопити всі сутнісні характеристики досліджуваного феномену та виявити рівень професійної готовності слухачів й інспекторів патрульної

поліції до ефективного виконання службової діяльності. Встановлено, що рівень професійної готовності – це сукупність показників, які визначають ступінь вияву критеріїв та їх узгодженість.

Задля оцінювання рівня розвиненості показників виокремлених критеріїв та отримання достовірної інформації про перебіг формування в майбутніх працівників патрульної поліції професійної готовності під час опанування курсу первинної професійної підготовки поліцейських і підвищення рівня професійної готовності в інспекторів патрульної поліції було розроблено діагностичний інструментарій. Ця процедура передбачала вибір стандартизованих методик, побудову алгоритму оцінювання рівнів професійної готовності слухачів і працівників. Шкали цих методик було адаптовано до специфіки нашого дослідження.

Оцінювання рівня сформованості професійної готовності слухачів і працівників за мотиваційно-ціннісним критерієм здійснено на констатувальному та формуальному етапах педагогічного експерименту, воно передбачало визначення розвиненості трьох показників: 1) *«мотивація до професійного навчання»*; 2) *«здатність до самооцінювання рівня професійної готовності»*; 3) *«здатність до професійного саморозвитку і самовдосконалення»*. Показник *«Мотивація до професійного навчання»* визначали опитувальником *«Мотиви навчальної діяльності слухачів (працівників)»* за методикою А. Реана, В. Якуніна в модифікації Н. Бадмаєвої. Виявлення *здатності до самооцінювання рівня професійної готовності* здійснювали за методикою А. В. Карпова *«Діагностика рівня розвитку рефлексивності»*; *здатності до професійного саморозвитку і самовдосконалення* – шляхом використання методики М. П. Лукашевича *«Оцінка здібностей до саморозвитку, самоосвіти особистості»*.

Визначення рівня сформованості професійної готовності за когнітивним критерієм передбачало діагностування трьох показників: 1) *«знання законодавчого блоку»* (для слухачів), *«функціональна підготовленість поліцейських»* (для інспекторів патрульної поліції); 2) *«знання з тактичної підготовки»*; 3) *«знання з вогневої підготовки»*.

Розвиненість показника *«Знання законодавчого блоку»* встановлювали шляхом аналізу результатів комплексного іспиту, під час складання якого слухачі вирішували тестові завдання зі спеціалізації (три блоки по 20 питань у кожному). Тести містили перелік питань із загальноправових предметів (службове документування; порядок складання адміністративних матеріалів, оформлення ДТП; правові підстави затримання). Показник когнітивного критерію професійної готовності інспекторів патрульної поліції *«Функціональна підготовленість поліцейських»* визначали за результатами письмового виконання п'ятнадцяти тестових завдань під час підсумкової перевірки службової підготовленості поліцейських. Оцінювання здійснювали згідно з вимогами наказу МВС України від 26 січня 2016 року № 50.

Визначення показника *«Знання з тактичної підготовки»* передбачало вирішення 60 тестових завдань, які було розроблено відповідно до тематики навчального предмета *«Тактична підготовка»*. Показник когнітивного критерію

«Знання з вогневої підготовки» оцінювали шляхом тестування. Підготовлено 60 тестових завдань, які містили три блоки питань: 1) правові підстави і порядок застосування (використання) вогнепальної зброї; 2) заходи безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю; 3) матеріальна частина вогнепальної зброї.

Виявлення рівня сформованості операційно-діяльнісного критерію професійної готовності працівників патрульної поліції передбачало визначення трьох показників: 1) *«сформованість умінь і навичок з тактики самозахисту»*; 2) *«сформованість умінь і навичок з вогневої підготовки»*; 3) *«ефективність вирішення сценаріїв»*. В інспекторів патрульної поліції останній показник не визначали. Натомість оцінювали показник *«Загальнопрофільна підготовленість поліцейських»*.

Рівень розвиненості показника *«Сформованість умінь і навичок з тактики самозахисту»* встановлювали за результатами практичного розв'язання трьох ситуативних завдань із застосуванням заходів примусу (згідно з наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50). Показник *«Сформованість умінь і навичок з вогневої підготовки»* оцінювали шляхом виконання трьох завдань, які розроблено на підставі пройденого матеріалу та відповідно до курсу стрільб поліцейських (наказ МВС України від 20 вересня 2016 року № 900). Перше завдання – знання заходів безпеки під час поводження зі зброєю, порядку і правил застосування та використання зброї, знання матеріальної частини зброї. Друге – виконання нормативу з вогневої підготовки. Третє – виконання вправи зі стрільби. У слухачів цей показник визначали за результатами складання комплексного іспиту, у працівників – під час підсумкової перевірки службової підготовленості. Рівень розвиненості показника *«Ефективність вирішення сценаріїв»* діагностували під час вирішення майбутніми правоохоронцями спеціально розроблених ситуаційних завдань.

У працівників показник *«Загальнопрофільна підготовленість поліцейських»* визначали на підставі оцінок, отриманих за знання з розділу *«Безпека життєдіяльності»* і *«Домедична підготовка»* за результатами письмового виконання п'яти тестових завдань за кожним напрямом.

Сформованість особистісного критерію професійної готовності слухачів і працівників патрульної поліції визначали такими показниками: 1) *«здатність до комунікативної толерантності»*; 2) *«загальна фізична підготовленість»*; 3) *«статична витривалість м'язів тулуба»*; 4) *«нервово-психічна стійкість»*; 5) *«розподілення й обсяг уваги»*; 6) *«концентрація та стійкість уваги»*; 7) *«зорова оперативна та мимовільна пам'ять»*. Встановлення рівня розвиненості зазначених показників у слухачів і працівників здійснювали на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту.

Показник *«Здатність до комунікативної толерантності»* діагностували на підставі методики В. Бойка *«Діагностика загальної комунікативної толерантності»*. Показник *«Загальна фізична підготовленість»* визначали за допомогою виконання низки вправ: комплексна силова вправа (чоловіки), згинання та розгинання рук в упорі лежачи (жінки); біг 100 м; біг 1000 м (відповідно до наказу МВС України від 26 січня 2016 року № 50). Розвиненість

показника *«Статична витривалість м'язів тулуба»* встановлювали за допомогою двох вправ: 1) кут в упорі на брусах (статична витривалість м'язів пресу); 2) утримання тулуба в горизонтальному положенні (статична витривалість м'язів спини). Кількісний результат досліджуваного показника визначали як середньоарифметичне значення від результативності виконання обох вправ.

Професійно важливі психологічні якості та показники розумової працездатності слухачів і працівників у процесі професійного навчання встановлювали за допомогою таких методик: багаторівневий особистісний опитувальник *«Адаптивність»* (МЛО-АМ), розроблений А. Г. Маклаковим і С. В. Чермяніним (для оцінювання показника *«Нервово-психічна стійкість»*), тест *«Відшукування чисел»* (показник *«Розподілення та обсяг уваги»*), методика оперування з числами (показник *«Зорова оперативна і мимовільна пам'ять»*), коректурна проба Бурдона–Анфімова (показник *«Концентрація та стійкість уваги»*). Вибір методик зумовлений намаганням якомога повніше відобразити розвиток психологічних рис й емоційного стану під час розумової праці та професійної діяльності, що істотно позначаються на ефективності навчальної діяльності слухачів і якості службової діяльності інспекторів патрульної поліції. Виокремлені критерії та їх показники стали підґрунтям для встановлення рівнів професійної готовності слухачів і працівників до ефективного виконання службової діяльності. Рівні професійної готовності визначали за середніми значеннями показників досліджуваних критеріїв. Для об'єктивності визначення рівнів професійної готовності переведено результати тестування в єдину двадцятибальну шкалу, на підставі якої можливо було зарахувати осіб до певного рівня залежно від ступеня вияву показників обраних критеріїв. Отримані бали за виокремленими критеріями оцінювали як середньоарифметичне значення кожного показника. Рівні професійної готовності до ефективного здійснення службової діяльності обчислювали сумою балів чотирьох критеріїв. Межами розподілу було встановлено: низький рівень – до 51 бала; задовільний – від 52 до 63 балів; достатній – 64–75 балів; високий – від 76 балів і вище. Високий рівень професійної готовності засвідчує, що переважна більшість показників усіх критеріїв пропорційно яскраво виражені. Відповідно зниження рівнів професійної готовності означає погіршення показників виокремлених критеріїв, чіткості їх вияву, подекуди недостатню сформованість окремих показників.

У четвертому розділі – **«Практика поетапної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції»** – схарактеризовано особливості та спрямованість професійної підготовки на виокремлених етапах.

Встановлено, що початковим є етап професійного самовизначення, який надзвичайно важливий, оскільки пов'язаний не лише з вибором майбутньої професії, а й подальшим стилем життя особи. Визначено, що вагомими чинниками під час вибору професії на етапі професійного самовизначення є соціально-економічні умови, вплив сім'ї, друзів, учителів, вікові та статеві особливості особистості, самоактуалізація, престижність професії, ступінь інформованості про професію, професійні інтереси, схильності, здібності.

Результати анкетування й опрацювання спеціальної літератури дали підстави виокремити дві стадії професійного самовизначення. Першій стадії передуює усвідомлення необхідності підготовки до вибору професії, коли відбувається накопичення професійних і психологічних знань, процес розвитку професійної спрямованості. Унаслідок цього формується професійний план. Потім відбувається друга стадія, яка розпочинається з оцінювання власних можливостей і спрямованості, що переходить у самовиховання професійно важливих рис, набуття життєвого і трудового досвіду.

З'ясовано, що система професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції на цьому етапі має професійно орієнтовану спрямованість і передбачає доведення потенційних кандидатів на службу в поліцію інформації щодо особливостей професійної діяльності поліцейських, вимог до розвиненості професійно важливих рис кандидатів на службу в поліцію тощо. Крім цього, важливим є проведення з кандидатами не лише профінформаційної, а й профконсультаційної роботи. Професійна підготовка на цьому етапі має спонукати осіб до самовдосконалення, що сприятиме розвитку професійно важливих рис, необхідних слухачам для швидкої адаптації до навчання та подальшої службової діяльності. Встановлено, що перспективними напрямками поліпшення професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції на цьому етапі є вдосконалення професійного добору кандидатів на навчання та службу в Національну поліцію України; формування оптимального комплексу діагностичних методик для професійної консультації і професійного добору.

З огляду на специфіку правоохоронної діяльності, розглянуто етап професійного самовизначення майбутніх працівників патрульної поліції як процес, що охоплює досить тривалий період (навчання в загальноосвітньому закладі середньої освіти, навчання у закладі вищої освіти, строкову службу, трудову діяльність за іншими напрямками тощо) та визначається моментом прийняття рішення подавати документи для проходження добору на службу в Національну поліцію України на посаду поліцейського (інспектора) патрульної поліції.

Доведено, що етап професійного становлення є визначальним, він охоплює період проходження курсу первинної професійної підготовки поліцейських і передбачає формування професійної готовності до ефективного виконання службової діяльності на посаді інспектора патрульної поліції. Професійна підготовка цього періоду забезпечує не лише накопичення певного обсягу знань, а й максимальну практичну спрямованість освітнього процесу. Цього досягають завдяки застосуванню спеціально розроблених ситуаційних завдань під час опанування навчальних предметів блоку професійно-практичної підготовки та варіативних ситуаційних завдань під час проходження сценаріїв.

Установлено, що важливим етапом навчання слухачів на курсах первинної професійної підготовки поліцейських є відпрацювання здобутих практичних навичок патрульного поліцейського під час проходження рольових ігор (сценаріїв). Відпрацювання сценаріїв відбувається після освоєння навчальних предметів з тактичної і вогневої підготовок. З огляду на максимальну практичну спрямованість сценаріїв, введення слухача в діяльність

супроводжується співвіднесенням індивідуальних можливостей, здібностей з тими вимогами, що передбачені змістом й умовами діяльності патрульної поліції. У процесі виконання сценаріїв майбутні працівники мають розв'язувати нові завдання, вирішувати можливі професійні ситуації, інколи нестандартні. У таких випадках постійно виникають суперечності між вимогами діяльності й рівнем розвитку як окремих особистісних утворень, так і професійно орієнтованих структур психіки. Саме вони є основною рушійною силою розвитку особистості майбутнього інспектора патрульної поліції.

На підставі експериментальних досліджень доведено ефективність застосування в освітньому процесі ситуаційних завдань і варіативних ситуаційних завдань. Обґрунтовано, що використання їх сприяє закріпленню набутих теоретичних знань, формуванню практичних умінь і навичок у застосуванні поліцейських заходів примусу, щодо швидкого оцінювання ситуації, прогнозування можливих наслідків, співставлення рівня загрози й виду впливу відповідно до правових підстав. Важливою особливістю системи професійної підготовки на етапі професійного становлення є спрямованість на підвищення рівня загальної фізичної підготовленості слухачів. Експериментально доведено ефективність використання низки вправ (зокрема з гирями) для підвищення рівня загальної фізичної підготовленості, поліпшення «статичної витривалості м'язів тулуба» майбутніх працівників патрульної поліції, що допомагатиме протистояти негативним чинникам службової діяльності та сприятиме якіснішому виконанню службових завдань.

Констатовано, що рівень професійної готовності працівників патрульної поліції на етапі професійного зростання підвищують завдяки самовдосконаленню в процесі самостійних занять і занять у системі службової підготовки поліцейських. Професійне самовдосконалення відбувається у двох взаємопов'язаних формах – самоосвіти і самовиховання. Основним змістом самоосвіти є вдосконалення наявних у поліцейського знань, умінь і навичок для досягнення бажаного рівня професійної готовності. Самовиховання – активна цілеспрямована діяльність із систематичного формування та розвитку в собі позитивних рис й усунення негативних.

Визначено, що службова підготовка працівників патрульної поліції на етапі професійного зростання містить сукупність організаційних складових, видів, форм підготовок і контролю рівня службової підготовленості поліцейських. Головними завданнями службової підготовки є: підвищення рівня знань, умінь, навичок і професійних рис поліцейських задля забезпечення їх здатності до виконання завдань з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного (громадського) порядку та безпеки; вивчення нормативно-правових актів, що регламентують діяльність Національної поліції України; удосконалення керівним складом органів (закладів, установ) поліції навичок з управління поліцейськими. Пропонована система поетапної підготовки на етапі професійного зростання передбачає посилення ролі загальної фізичної підготовки та максимальної практичної спрямованості тактичної і вогневої підготовок.

У п'ятому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності системи поетапної професійної підготовки працівників патрульної поліції»** – висвітлено програму, етапи та методику організації педагогічного експерименту, проаналізовано й узагальнено його результати. Дослідження тривало впродовж 2012–2018 років та передбачало низку етапів: аналітико-діагностичний, прогностувальний, підготовчий, практичний й узагальнювальний.

На першому, *аналітико-діагностичному*, етапі вивчали сучасний стан й особливості професійної підготовки майбутніх поліцейських у педагогічній теорії та практиці; аналізували зарубіжний досвід професійної підготовки працівників патрульної поліції, навчальної документації, звітів і відомостей підсумкових перевірок службової підготовленості працівників управлінь патрульної поліції Департаменту патрульної поліції, нормативних документів. Опрацьовано спеціальну літературу, на підставі чого визначено зміст, етапи та закономірності професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції, сучасні вимоги до підготовленості кваліфікованих робітників професії «Поліцейський». Здійснено аналіз сучасних наукових праць для уточнення та конкретизації понять «професійна підготовка», «професійна готовність працівника патрульної поліції».

На другому, *прогностувальному*, етапі здійснено пошук способів розв'язання проблем професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції, формулювання й уточнення гіпотези, визначення об'єкта, предмета, встановлення мети і завдань дослідження; обґрунтовано основні положення концепції дослідження; розроблено моделі професійно-теоретичної, психологічної, фізичної, тактичної та вогневої підготовленості працівників патрульної поліції. На підставі виконаних досліджень запропоновано інтеграційну модель професійної готовності працівника патрульної поліції.

На *підготовчому* етапі розроблено й обґрунтовано систему поетапної професійної підготовки працівників патрульної поліції; окреслено методичне забезпечення освітнього процесу, вдосконалено варіативні ситуаційні завдання, які використовують під час проходження сценаріїв; визначено педагогічні умови, принципи й методи професійної підготовки поліцейських, критерії оцінювання професійної готовності працівників патрульної поліції до здійснення службової діяльності, їхні показники й рівні; сформульовано основні завдання дослідно-експериментальної перевірки, сконструйовано програму та методику педагогічного експерименту.

На *практичному* етапі здійснено відбір, підготовку й розроблення діагностичного інструментарію дослідження; проведено констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту – апробація на практиці запропонованих інновацій; корегування та застосування уточнених методів, що використані в розробленій системі поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції.

На *узагальнювальному* етапі остаточно опрацьовано й узагальнено результати дослідження, визначено достовірність різниці між результатами осіб експериментальної (далі – ЕГ) і контрольної (далі – КГ) груп, сформульовано висновки.

Для перевірки ефективності системи поетапної професійної підготовки було сформовано ЕГ 1 (n=31) і КГ 1 (n=30) – групи, до складу яких увійшли слухачі курсу первинної професійної підготовки поліцейських Національної академії внутрішніх справ, та ЕГ 2 (n=42) і КГ 2 (n=40) із числа працівників Управління патрульної поліції у місті Києві з достовірно рівними показниками підготовленості. Організація педагогічного експерименту не порушувала навчального режиму центру первинної професійної підготовки поліцейських і перебігу освітнього процесу, заняття проходили за звичайним регламентом. Експериментальні дослідження з інспекторами патрульної поліції також не змінювали графіку робочих змін, їх здійснювали в дні проведення занять зі службової підготовки згідно із затвердженим графіком.

В ЕГ і КГ на опанування визначеного матеріалу виділяли однакову кількість часу. Заняття в ЕГ відрізнялися від КГ тим, що передбачали реалізацію основних положень системи поетапної професійної підготовки поліцейських (застосування вдосконалених ситуаційних завдань під час відпрацювання сценаріїв), ситуаційних завдань під час опанування навчальних предметів «Вогнева підготовка» і «Тактична підготовка», цілеспрямований розвиток необхідних фізичних якостей. Підготовку здійснювали з урахуванням низки педагогічних умов і принципів.

Ефективність запропонованих змін визначали завдяки попарному порівнянню в динаміці ЕГ 1 з КГ 1 та ЕГ 2 з КГ 2 за сукупністю показників виокремлених критеріїв. В обох групах застосовані початковий і контрольний зрізи. Для узагальнення результатів наприкінці формувального етапу експерименту було проведено контрольні зрізи в ЕГ і КГ, що дало змогу оцінити кількісне вираження якісних змін у рівнях професійної готовності слухачів і працівників.

На підставі здійснених досліджень встановлено достовірне покращання ($p < 0,005$ – $0,001$) рівня сформованості професійної готовності осіб ЕГ 1 і ЕГ 2 під час педагогічного експерименту. Наприкінці формувального етапу у слухачів ЕГ 1 середнє значення показника сформованості професійної готовності підвищилося на 6,95 бала (68,2%) і становило $16,62 \pm 0,20$ ($p < 0,001$). У працівників патрульної поліції ЕГ 2 констатовано поліпшення цього показника на 0,78 бала (4,8%), що становило $16,39 \pm 0,19$ ($p < 0,05$). Динаміку сформованості професійної готовності осіб ЕГ і КГ під час педагогічного експерименту відображено на рис. 3.

Констатовано зменшення кількості осіб в ЕГ 1 і ЕГ 2 з низьким (ЕГ 1 – на 42,3%; ЕГ 2 – на 4,1%) і задовільним рівнями професійної готовності (ЕГ 1 – на 4,2%; ЕГ 2 – на 14,9%) та збільшення з достатнім (ЕГ 1 – на 29,0%; ЕГ 2 – на 14,0%) і високим рівнями готовності (ЕГ 1 – на 17,5%; ЕГ 2 – на 5,0%). Співвідношення осіб ЕГ 1 і КГ 1 за рівнями професійної готовності під час педагогічного експерименту відображено на рис. 4, осіб ЕГ 2 і КГ 2 – на рис. 5.

Виявлено достовірне покращання рівня розвиненості показників мотиваційно-ціннісного критерію професійної готовності в осіб ЕГ 1 і ЕГ 2 наприкінці формувального етапу експерименту ($p < 0,05$). Показник «Мотивація

до професійного навчання» в ЕГ 1 зріс на 7,5 балів (13,5%); «Здатність до самооцінки рівня професійної готовності» в ЕГ 1 – на 8,8 бала (7,6%), в ЕГ 2 – на 7,5 балів (6,6%); «Здатність до професійного самовдосконалення» в ЕГ 1 – на 5,4 бала (13,3%), в ЕГ 2 – на 4,1 бала (10,1%).

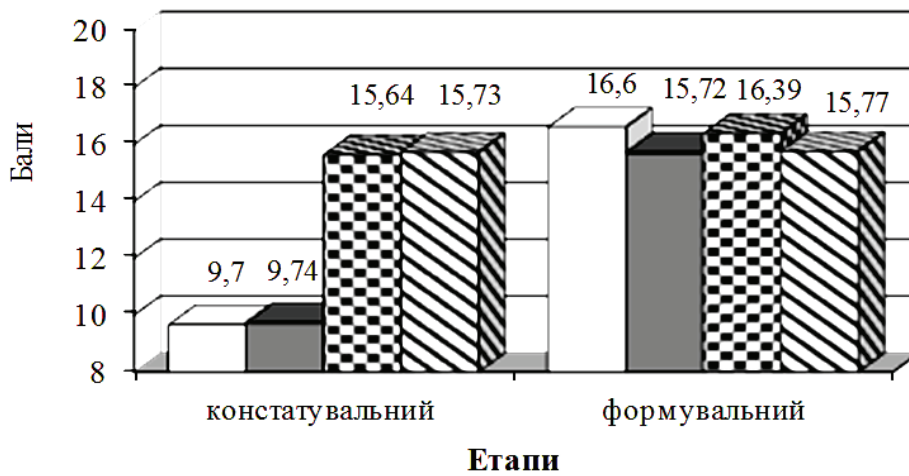

Рис. 3. Динаміка сформованості професійної готовності осіб ЕГ і КГ під час педагогічного експерименту (за 20-ти бальною шкалою), бали

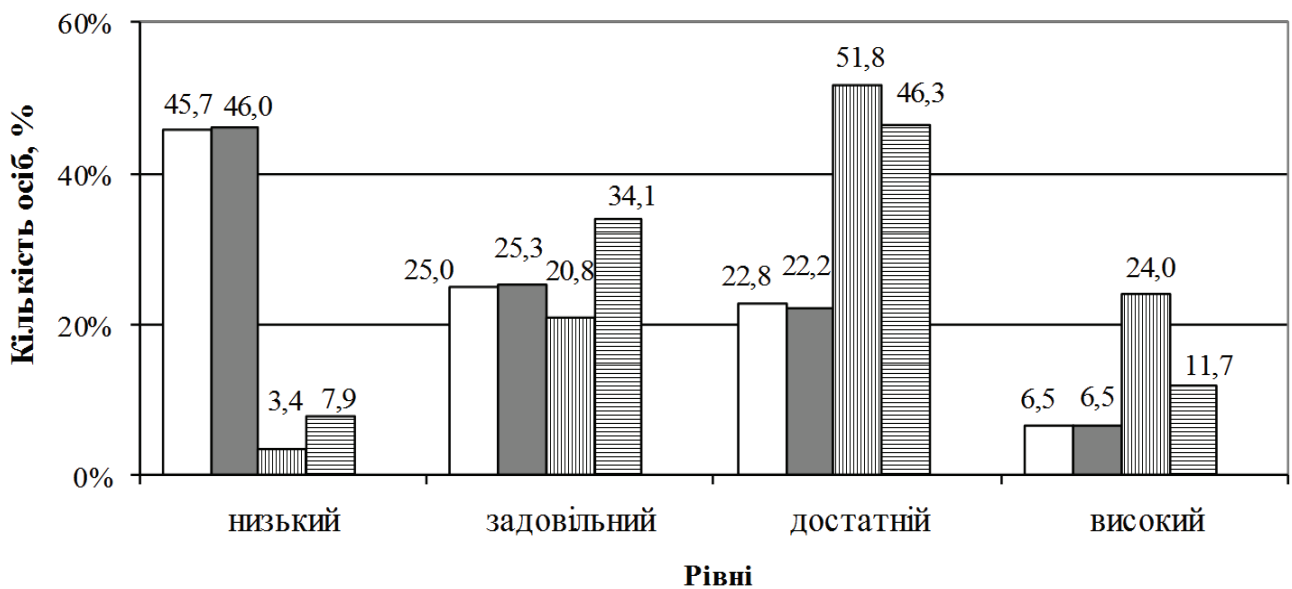
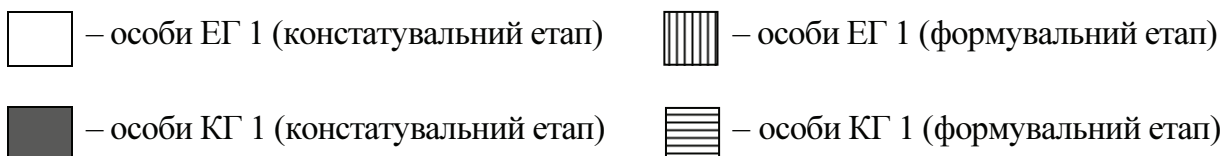

Рис. 4. Зміна рівнів професійної готовності осіб ЕГ 1 і КГ 1 під час педагогічного експерименту, %

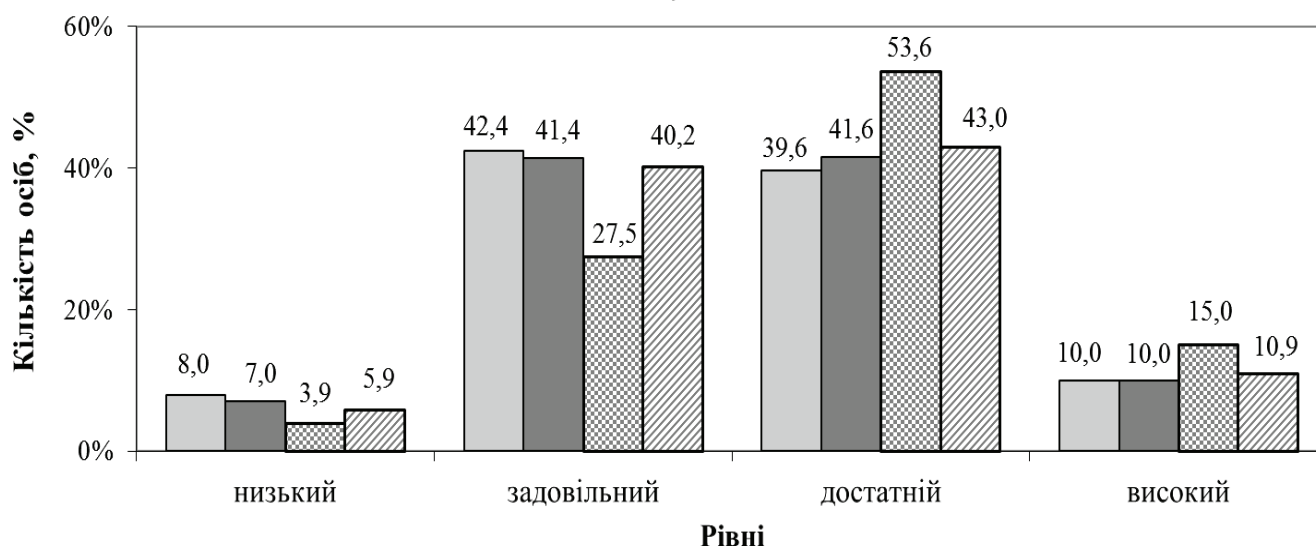

Рис. 5. Зміна рівнів професійної готовності осіб ЕГ 2 і КГ 2 під час педагогічного експерименту, %

■ – особи ЕГ 2 (констатувальний етап) ▨ – особи ЕГ 2 (формувальний етап)
 ■ – особи КГ 2 (констатувальний етап) ▩ – особи КГ 2 (формувальний етап)

Констатовано достовірне підвищення більшості показників когнітивного критерію: показник «Знання з тактичної підготовки» в осіб ЕГ 2 покращився на 1,9 бала (4,5%); рівень знань з вогневої підготовки підвищився на 2,5 бали (6,0%). В осіб ЕГ 1 на формувальному етапі експерименту результати зазначених показників були достовірно кращі, порівняно з КГ 1 ($p < 0,05$).

Доведено, що рівень сформованості спеціальних рухових умінь і навичок, охоплених операційно-діяльнісним критерієм, в осіб ЕГ на формувальному етапі є достовірно кращим, ніж у КГ ($p < 0,05$): показник «Сформованість умінь і навичок з тактики самозахисту» в слухачів ЕГ 1 перевищував цей показник, порівняно з КГ 1, на 1,26 бала (8,4%), у працівників ЕГ 2, порівняно з КГ 2, – на 1,77 бала (7,2%); показник «Ефективність вирішення сценаріїв» у слухачів ЕГ 1 – на 5,2 бала (13,4%), порівняно з КГ 1.

Зафіксовано достовірне підвищення більшості показників особистісного критерію професійної готовності ($p < 0,05$). Показник «Загальна фізична підготовленість» в осіб ЕГ 1 наприкінці формувального етапу достовірно покращився, порівняно з констатувальним етапом ($p < 0,05$), в ЕГ 2 цей показник є достовірно кращим, порівняно з КГ 2 ($p < 0,05$). Результат виконання комплексної силової вправи наприкінці формувального етапу в осіб ЕГ 1 зріс у 3,8 раза (7,7%), в ЕГ 2 – у 2,9 раза (6,1%); біг на 100 м в ЕГ 1 покращився на 15,3 с (6,8%), в ЕГ 2 – на 13,9 с (5,8%). Достовірно покращилися результати виконання вправи з бігу на 1000 м в ЕГ 1 і ЕГ 2, порівняно з констатувальним етапом експерименту ($p < 0,05$). Особи ЕГ 1 на формувальному етапі долали цю відстань за 224,6 с, (на 15,3 с швидше), у працівників ЕГ 2 середній результат виконання цієї вправи покращився на 13,9 с, оскільки вони долали визначену відстань за 240,6 с ($p < 0,05$).

Достовірно кращим в осіб ЕГ 1 і ЕГ 2 є показник «*Статична витривалість м'язів тулуба*», який тестували вправами: «кут в упорі на брусах» й «утримання тулуба в горизонтальному положенні». Середнє значення вправи «кут в упорі на брусах» в осіб ЕГ 1 зросло на 3,9 с (5,2%) і становило $75,5 \pm 5,23$ с ($p > 0,05$), в ЕГ 2 – на 7,9 с (10,4%) і сягнуло $83,8 \pm 4,10$ с. Результат вправи «утримання тулуба в горизонтальному положенні» в ЕГ 1 поліпшився на 18,2 с (16,9%), в ЕГ 2 – на 13,9 с (12,8%), що достовірно краще, порівняно з констатувальним етапом ($p < 0,05$). Доведено, що високий рівень розвиненості тестованих фізичних якостей у слухачів і працівників патрульної поліції забезпечить результативніше виконання завдань службової діяльності, сприятиме підвищенню стійкості організму до несприятливих чинників професійної діяльності, зниженню ризику виникнення професійних захворювань.

Наприкінці формувального етапу експерименту в осіб ЕГ 1 і ЕГ 2 виявлено достовірно кращі показники «*Розподілення й обсяг уваги*» і «*Концентрація та стійкість уваги*», ніж у КГ 1 і КГ 2 ($p < 0,05$). Показник «*Розподілення й обсяг уваги*» у слухачів ЕГ 1 зріс на 0,97 (16,4%), в ЕГ 2 – на 0,69 (12,4%). Показник «*Концентрація та стійкість уваги*» в осіб ЕГ 1 підвищився на 3,4%, в ЕГ 2 – на 2,1%. Такі результати засвідчили, що реалізація ключових положень пропонованої системи поетапної професійної підготовки сприяє вдосконаленню професійно важливих рис слухачів і працівників, високий рівень розвиненості яких підвищує ефективність навчальної та службової діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено обґрунтування теоретичних і методичних основ професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції. На підставі одержаних результатів підтверджено правомірність гіпотези, на якій ґрунтувалося дослідження, а реалізовані мета й завдання надають можливість сформулювати загальні висновки.

1. Теоретичний аналіз наукових джерел дав змогу окреслити сучасні підходи до організації професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції, відповідно до яких формування професійної готовності до ефективного виконання службової діяльності досягають безперервним функціонуванням системи професійного навчання поліцейських. Реформаційні зміни в правоохоронній сфері підвищили вимоги до підготовленості працівників патрульної поліції й актуалізували проблему формування професійної готовності до ефективного здійснення службової діяльності.

Аргументовано, що службова діяльність патрульної поліції ставить підвищені вимоги до професійно-теоретичної, психологічної, фізичної, тактичної, вогневої підготовленості працівників; розвитку необхідних професійно важливих рис; сформованості умінь і навичок застосування поліцейських заходів. Ґрунтовний аналіз ситуацій службової діяльності працівників патрульної поліції та стану професійної готовності поліцейських

дає підстави констатувати наявність недоліків у чинній системі професійного навчання, унаслідок чого вона є низькопродуктивною і не сприяє формуванню професійної готовності.

2. З'ясовано, що чинна система професійного навчання майбутніх працівників патрульної поліції розвивається під впливом провідних світових тенденцій, соціально-економічних, суспільно-політичних і реформаційних змін правоохоронної системи в Україні. Констатовано, що практична складова вітчизняної системи професійного навчання працівників патрульної поліції є недостатньо ефективною. Дослідження вітчизняних й іноземних наукових праць з питань професійної освіти дає змогу стверджувати, що однією з основних умов якісної професійної підготовки майбутніх фахівців є практична спрямованість освітнього процесу.

Встановлено, що системі професійної підготовки працівників патрульної поліції зарубіжних країн притаманна низка спільних принципів і підходів, серед яких: раціональність, конкретність навчання; активність і професійна спрямованість підготовки працівників поліції, що досягають шляхом використання активних методів навчання, відтворення на заняттях ситуацій, що виникають у поліцейській діяльності, проведення виїзних занять безпосередньо в органах і підрозділах поліції; застосування в освітньому процесі передових наукових теорій, власних науково-практичних досліджень та практичного досвіду роботи в поліції інструкторів і викладачів; практична спрямованість навчання; постійний «зворотний зв'язок» між освітнім процесом і практикою. Удосконалення освітнього процесу відбувається завдяки впровадженню результатів наукових досліджень і моделювання найпоширеніших ситуацій службової діяльності на практичних заняттях.

3. З'ясовано, що професійне навчання працівників поліції здійснюється за рівнем кваліфікації та передбачає: первинну професійну підготовку; підготовку у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання; післядипломну освіту; службову підготовку. Поліцейські, яких уперше прийнято на службу в поліції, зобов'язані пройти курс первинної професійної підготовки, що спрямований на формування спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зокрема умінь щодо зберігання, носіння, застосування й використання вогнепальної зброї. Підвищення рівня професійної готовності працівників патрульної поліції відбувається під час занять у системі службової підготовки, яка є комплексом заходів, спрямованих на закріплення й оновлення необхідних знань, умінь і навичок працівника поліції відповідно до специфіки та профілю службової діяльності. Зміст професійної підготовки зорієнтований не лише на здобуття професії «Поліцейський», а й на подальше професійне зростання.

Виокремлено об'єктивні та суб'єктивні закономірності професійної підготовки працівників патрульної поліції. Об'єктивні закономірності зумовлені сутністю процесу професійного навчання, серед них: виховний і розвивальний характер навчання; обумовленість професійного навчання суспільними потребами; залежність результатів професійної підготовки від

умов, у яких відбувається цей процес; урахування реальних навчальних можливостей і рівня професійної підготовленості слухачів тощо. Суб'єктивні закономірності професійної підготовки залежать від особливостей діяльності викладача (інструктора), його компетентності.

Професійну підготовку працівників патрульної поліції визначено як цілеспрямований і системний процес набуття професійно-теоретичних знань, формування професійно-практичних умінь і навичок, розвиток сукупності професійно важливих рис, визначених специфікою правоохоронної діяльності, і подальше їх оновлення й удосконалення в процесі службової діяльності, занять у системі службової підготовки поліцейських. З'ясовано, що професійна готовність працівника патрульної поліції – це стан особи, який надає можливість здійснювати службову діяльність на належному професійному рівні й інтегрує компоненти професійної готовності зі спроможністю оперативно їх поєднувати, постійно оновлювати, накопичувати й розвивати. Ефективне формування професійної готовності можливе за умови наявності у слухачів позитивної мотивації до навчання, а згодом – мотивації до професійної діяльності.

4. Розроблено й обґрунтовано інтеграційну модель професійної готовності працівника патрульної поліції до ефективного виконання службової діяльності. Модель передбачає поєднання взаємозалежних компонентів: професійно-теоретичну, психологічну, фізичну, тактичну готовність і готовність до застосування й використання вогнепальної зброї. Складовими компонентів професійної готовності поліцейського є вміння застосовувати набуті теоретичні знання стосовно особливостей території патрулювання, специфіки діяльності підрозділів патрульної поліції, правових підстав застосування поліцейських заходів примусу під час професійної діяльності; достатній рівень сформованості вмінь і навичок застосування поліцейських заходів (превентивних і примусу), умілого та безпечного поводження з вогнепальною зброєю, дотримання правил особистої безпеки; сформованість професійно важливих рис. Ключову роль у досягненні високого рівня професійної готовності відіграє професійний досвід.

Встановлено, що високий рівень розвиненості одних компонентів може частково компенсувати низький рівень сформованості інших. Високого рівня професійної готовності здатні досягнути працівники патрульної поліції за умови оптимального та комплексного розвитку окреслених компонентів.

5. Обґрунтовано концептуальні засади вдосконалення системи поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції в контексті загальної концепції реформування освіти в МВС України, відповідно до положень якої професійна підготовка працівника патрульної поліції є спеціально організованим процесом, адаптованим до реальних умов службової діяльності й охоплює такі взаємопов'язані та взаємозалежні елементи, як мета і завдання підготовки; зміст професійної підготовки; дидактичні принципи, методи та форми організації засвоєння слухачами змісту підготовки;

педагогічні умови, дотримання яких сприяє ефективній підготовці майбутніх працівників патрульної поліції.

Провідною ідеєю є можливість формування професійної готовності до ефективного виконання службової діяльності у слухачів і підвищення її рівня в працівників патрульної поліції завдяки впровадженню системи поетапної підготовки, корегуванню змісту підготовки в напрямі поглибленої професійної спрямованості та подальшому розвитку професійно важливих рис.

Запропоновано систему поетапної професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції, яку наповнюють цільовий, змістовий, операційний і результативний блоки. Цільовий блок передбачає мету професійної підготовки та методологічні підходи до навчання. Ключовими в організації освітнього процесу є: аксіологічний, гуманістичний, діяльнісний, інтеграційний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, праксеологічний, ресурсний, синергетичний, системний підходи до навчання.

Змістовий блок визначає загальнопрофесійні вимоги, які передбачені освітньо-кваліфікаційною характеристикою державного стандарту професійно-технічної освіти «Поліцейський», та етапи професійної підготовки. Виокремлено етап професійного самовизначення, який триває до здобуття фахової освіти, має професійно орієнтовану спрямованість і покликаний спонукати осіб до самовдосконалення, що сприятиме розвитку професійно важливих рис, необхідних слухачам для швидкої адаптації до навчання та подальшої службової діяльності. Етап професійного становлення – головний, під час нього відбувається професійне навчання майбутніх поліцейських. Цей етап охоплює період проходження курсу первинної професійної підготовки поліцейських і передбачає формування професійної готовності до ефективного виконання службової діяльності на посаді інспектора патрульної поліції. Професійна підготовка на зазначеному етапі ґрунтується не лише на накопиченні певного обсягу знань, а й на максимальній практичній спрямованості освітнього процесу. Цього досягають завдяки застосуванню спеціально розроблених ситуаційних завдань під час опанування навчальних предметів блоку професійно-практичної підготовки та варіативних ситуаційних завдань під час проходження сценаріїв. Їх використання сприяє закріпленню набутих теоретичних знань, формуванню практичних умінь і навичок у застосуванні поліцейських заходів примусу, щодо швидкого оцінювання ситуації, прогнозування можливих наслідків (загроза життю чи здоров'ю поліцейського або інших осіб), умінь співвідносити рівень загрози і вид впливу відповідно до правових підстав. Важлива особливість розробленої системи професійної підготовки етапу професійного становлення полягає в спрямованості на підвищення рівня загальної фізичної підготовленості слухачів. Завершальним є етап професійного зростання, який поєднує накопичення професійного досвіду під час безпосередньої службової діяльності та подальшого професійного навчання. Пропонована система підготовки на етапі професійного зростання передбачає посилення ролі загальної фізичної підготовки та максимальної практичної спрямованості тактичної і вогневої підготовок.

6. Констатовано, що ефективність професійної підготовки поліцейських безпосередньо залежить від педагогічних умов, принципів і методів навчання, які окреслено в операційному блоці розробленої системи. Основними педагогічними умовами, що сприяють ефективнішому формуванню та підвищенню рівня професійної готовності поліцейських до виконання службової діяльності, є: формування мотивації у слухачів (працівників) до навчання, підвищення рівня власної професійної готовності; належний рівень матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу; практична спрямованість освітнього процесу; професійна компетентність викладачів та інструкторів; залучення слухачів до активної позанавчальної діяльності професійно-практичної спрямованості.

Досягнення мети професійної підготовки можливе за умови дотримання комплексу загальнодидактичних і специфічних педагогічних принципів, головними з яких є: свідомості й активності, наочності, систематичності та послідовності, доступності, емоційності, стимулювання самоосвіти й самостійності в навчанні, зв'язку теорії з практикою, професійної спрямованості, неперервності освіти, наступності та перспективності.

Виокремлено три основні групи методів професійної підготовки: методи організації та здійснення професійної підготовки поліцейських; методи стимулювання до підвищення рівня власної професійної готовності поліцейських; методи контролю і самоконтролю в процесі професійної підготовки. Результативний блок передбачає компоненти, критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний) та рівні (низький, задовільний, достатній, високий) професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції.

7. Експериментально доведено вищу ефективність впливу розробленої системи поетапної підготовки на рівень професійної готовності слухачів і працівників загалом та розвиненість показників мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного й особистісного критеріїв професійної готовності до ефективного виконання службових завдань. Так, наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту встановлено достовірне покращення ($p < 0,005$ – $0,001$) рівня сформованості професійної готовності осіб ЕГ 1 і ЕГ 2. Середнє значення показника сформованості професійної готовності у слухачів ЕГ 1 підвищилося на 6,95 бала (68,2%) і становило $16,62 \pm 0,20$ бала ($p < 0,001$). У працівників патрульної поліції ЕГ 2 констатовано підвищення цього показника на 0,78 бала (4,8%), що становило $16,39 \pm 0,19$ бала ($p < 0,05$).

Виявлено достовірне ($p < 0,05$) покращення рівня розвиненості більшості показників виокремлених критеріїв професійної готовності в осіб ЕГ 1 і ЕГ 2: «Мотивація до професійного навчання» в ЕГ 1 на 13,5%; «Здатність до самооцінювання рівня професійної готовності» в ЕГ 1 на 7,6%, в ЕГ 2 – на 6,6%; «Здатність до професійного самовдосконалення» в ЕГ 1 на 13,3%, в ЕГ 2 – на 10,1%; «Знання з вогневої підготовки» на 6,0%. В осіб ЕГ 1 на формувальному етапі експерименту показники «Знання з тактичної

підготовки» і «Знання з вогневої підготовки» були достовірно кращі, порівняно з КГ 1 ($p < 0,05$).

Доведено, що рівень сформованості спеціальних рухових умінь і навичок, охоплених показниками операційно-діяльнісного критерію, в осіб ЕГ на формувальному етапі є достовірно кращим, ніж у КГ ($p < 0,05$). Зафіксовано достовірне підвищення більшості показників особистісного критерію професійної готовності ($p < 0,05$).

Отже, упровадження розробленої системи поетапної професійної підготовки забезпечило ефективнішу реалізацію завдань професійної освіти, порівняно з чинною системою професійного навчання. Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні наявних ситуаційних завдань, що використовують в освітньому процесі майбутніх працівників патрульної поліції; розробленні нових ситуаційних завдань на підставі алгоритму дій поліцейського відповідно до змін законодавчої бази та вимог сучасності, визначенні їх впливу на успішність навчання й ефективність службової діяльності; корегуванні змісту навчальних предметів курсу первинної професійної підготовки поліцейських та основних видів підготовок у системі службової підготовки поліцейських.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції : зміст і перспективні напрями : монографія. Київ, 2018. 524 с.

2. Бондаренко В. В., Пронтенко К. В., Пронтенко В. В. Особливості протистояння правопорушника й правоохоронця в різних умовах. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 1. С. 20–25.

3. Бондаренко В. В., Вереньга Ю. В., Пронтенко К. В. Рівень та динаміка фізичної підготовленості вперше прийнятих на службу працівників органів внутрішніх справ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2013. Вип. 4 (29). С. 179–184. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

4. Бондаренко В. В., Вереньга Ю. В., Пронтенко К. В. Стан фізичного здоров'я вперше прийнятих на службу працівників ОВС України. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2013. Вип. 107. Т. 2. С. 148–152.

5. Бондаренко В. В. Методика підготовки майбутніх правоохоронців до протистояння із супротивником, озброєним ножом. *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 1 (13). С. 81–91.

6. Бондаренко В. В., Вереньга Ю. В., Пронтенко К. В. Фізичний стан вперше прийнятих на службу працівників ОВС України. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 5. С. 18–23.

7. Бондаренко В. В. Ситуаційні моделі рухової та мотиваційної поведінки озброєного супротивника. *Юридична психологія та педагогіка*. Київ. 2013. № 2 (13). С. 217–226.

8. Бондаренко В. В. Динаміка підготовленості майбутніх працівників міліції до ефективної діяльності в умовах небезпеки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2014. Вип. 5 (48) 14. С. 8–12. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

9. Бондаренко В. В. Особливості зіткнень працівників міліції з правопорушниками, озброєними холодною зброєю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2014. Вип. 6 (49) 14. С. 17–22. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

10. Бондаренко В. В. Теоретичні знання як складова підготовленості працівників міліції до ефективної діяльності в умовах протистояння із супротивником, озброєним холодною зброєю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2014. Вип. 9 (50) 14. С. 24–28. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

11. Бондаренко В., Решко С., Сергієнко Ю. Педагогічні особливості навчання майбутніх правоохоронців ефективній діяльності в умовах зіткнення з озброєним супротивником. *Молодіжний науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. Вип. 16 (59) 15. С. 70–74. (Серія «Фізичне виховання і спорт»).

12. Бондаренко В. В. Професійна підготовленість як основа ефективної діяльності працівників підрозділів патрульної служби Національної поліції України. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2016. Вип. 139. Т. 2. С. 287–290.

13. Бондаренко В. В. Специфіка первинної професійної підготовки інспекторів патрульної поліції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 5 (87) 17. С. 16–21. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

14. Бондаренко В. В. Система професійного навчання працівників Національної поліції України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 6 (88) 16. С. 21–25. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

15. Бондаренко В. В. Службова підготовка як складова системи професійного навчання працівників Національної поліції України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 7 (89) 16. С. 4–8. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

16. Бондаренко В. В. Особливості фізичної підготовки працівників підрозділів патрульної поліції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 8 (90) 17. С. 11–15. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

17. Бондаренко В. В. Особливості тактичної підготовки працівників підрозділів патрульної поліції. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. Вип. 3. [Електронне видання]. Режим доступу – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_3_5. (Серія «Педагогіка»).

18. Бондаренко В. В. Проблеми професійної підготовленості працівників підрозділів патрульної поліції. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2017. С. 24–28. (Серія «Педагогіка»).

19. Бондаренко В. В. Формування готовності до професійної діяльності працівників підрозділів патрульної поліції. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2017. Вип. 6. С. 91–108.

20. Бондаренко В. В. Модель фізичної підготовленості працівників підрозділів патрульної поліції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 12 (94) 17. С. 8–11. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

21. Bondarenko V., Prontenko K., Kyslenko D. Development of the Physical Qualities of Future Specialists in Protective Activities due to the use of the Kettlebell Sport During Studies. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017. № 17 (2). P. 789–794. URL: <http://efsupit.ro> (DOI:10.7752/jpes.2017.02120).

22. Bondarenko V., Prontenko K., Andreychuk V. Improvement of Physical Preparedness of Sportsmen in Kettlebell Sport on the Stage of the Specialized Base Preparation. *Journal of Physical Education and Sport*. 2016. № 16 (2). P. 540–545. URL: <http://efsupit.ro> (DOI:10.7752/jpes.2016.02085).

23. Bondarenko V., Prontenko K., Prontenko V. Improvement of the Physical State of Cadets from Higher Educational Establishments in the Ukrainian Armed Forces due to the Use of the Kettlebell Sport. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017. № 17 (1). P. 447–451. URL: <http://efsupit.ro>. (DOI:10.7752/jpes.2017.01067).

24. Bondarenko V., Prontenko K., Klachko V. Technical Preparedness of Sportsmen in the Kettlebell Sport. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017. № 17 (Supplement issue 1). P. 28–33. URL: <http://efsupit.ro>. (DOI:10.7752/jpes.2017.s1005).

25. Bondarenko V., Prontenko K., Griban G. Correlation Analysis of Indicators of Athletes' Readiness and their Competitive Results in Kettlebell Sport. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017. 17 (Supplement issue 4). P. 2123–2128. URL: <http://efsupit.ro>. (DOI:10.7752/jpes.2017.s4217).

26. Bondarenko V., Kyslenko D., Yukhno Yu., Zhukevych I., Radzievskii R. Improving the physical qualities of students in higher educational establishments of Ukraine on guard activity via circular training. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. № 18 (2). P. 1065–1071. URL: <http://efsupit.ro> (DOI:10.7752/jpes.2018.s2159).

27. Бондаренко В. В. Вимоги до фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2017. Вип. 147. Т. 2. С. 279–282.

28. Бондаренко В. В., Пронтенко К. В. Педагогічні умови застосування ситуаційних задач під час професійного навчання майбутніх працівників патрульної поліції. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2018. № 1. С. 96–102.

29. Бондаренко В. В. Обґрунтування практичної складової освітнього процесу майбутніх працівників патрульної поліції. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2018. № 1 (60). С. 38–43. (Серія «Педагогічні науки»).

30. Бондаренко В. В., Пліско В. І., Босенко А. І. Мотиваційно-ціннісний критерій професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 8 (102) 18. С. 50–56. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

31. Бондаренко В. В., Пліско В. І. Вплив системи поетапної підготовки на розвиток когнітивного критерію професійної готовності майбутніх працівників патрульної поліції. *Вісник Черкаського університету*. 2018. Вип. 14. С. 66–72. (Серія «Педагогічні науки»).

32. Пліско В. В., Радзівський Р. М., Бондаренко В. В. Вплив новітньої методики навчання на рівень професійної підготовленості майбутніх фахівців охоронної діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів, 2018. Вип. 154. Т. 2. С. 41–47.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

33. Бондаренко В. В., Гейченко С. П., Євтушов Ф. М. Підготовка майбутніх правоохоронців до протидії зброї, озброєним ножем. *Фізичне виховання в контексті сучасної освіти* : матеріали VIII Всеукр. наук.-метод. конф. / за заг. ред. І. І. Вржеснєвського (Київ, 12–13 черв. 2013 р.). Київ, 2013. С. 31–33.

34. Бондаренко В. В., Бутов С. Є. Особливості поведінки озброєного правопорушника, яка передують нападу. *Фізичне виховання в контексті сучасної освіти* : матеріали XI Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 17–18 черв. 2016 р.). Київ, 2016. С. 20–22.

35. Бондаренко В. В. Пути совершенствования профессиональной подготовки работников подразделений патрульной службы Национальной полиции Украины. *Актуальные проблемы огневой, тактико-специальной и профессионально-прикладной физической подготовки* : материалы III Междунар. науч.-метод. конф. (Могилев, 10–11 нояб. 2016 г.). Могилев, 2016. С. 319–324. URL: http://www.institutemvd.by/components/com_chronoforms5/chronoforms/uploads/20161118100646_Bondarenko.pdf.

36. Бондаренко В. В., Кисленко Д. П. До питання реформування сектору безпеки і оборони України. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 листоп. 2016 р.). Київ, 2016. С. 55–59.

37. Бондаренко В. В. Складові професійної компетентності працівників підрозділів патрульної поліції. *Вдосконалення системи фізичної підготовки у Збройних силах України в умовах сьогодення та приведення її до сумісності зі стандартами армії країн – членів НАТО* : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 13–14 груд. 2016 р.). Київ, 2016. С. 148–151.

38. Бондаренко В. В., Ємчук О. І. Проблеми фізичної підготовки працівників підрозділів патрульної служби Національної поліції України. *Фізичне виховання в контексті сучасної освіти* : матеріали XII Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 16 черв. 2017 р.). Київ, 2017. С. 16–18.

39. Бондаренко В. В., Решко С. М., Кримець О. І. Світовий досвід професійної підготовки працівників підрозділів патрульної поліції. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 29–30 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 88–90.

40. Бондаренко В. В. Використання компетентнісного підходу під час професійного навчання майбутніх працівників патрульної поліції. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20 берез. 2018 р.). Київ, 2018. С. 30–31.

41. Бондаренко В. В., Решко С. М. Перспективні напрями вирішення проблем фізичної підготовленості працівників патрульної поліції. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку військово-прикладної спрямованості спеціальної фізичної підготовки та водолазної підготовки* : матеріали наук. семінару (Київ, 20 квіт. 2018 р.). Київ, 2018. С. 22–24.

42. Бондаренко В. В. Особливості застосування поліцейських заходів під час професійної діяльності працівників патрульної поліції. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 24 трав. 2018 р.). Харків, 2018. С. 52–57.

43. Бондаренко В. В. Систематизированная модель профессиональной подготовки работников патрульной полиции Украины. *Актуальные вопросы современной науки. Бейсеновские чтения* : материалы дистанц. Междунар. науч.-практ. конф. (Караганда, 26 окт. 2018 г.). Караганда, 2018. С. 172–174.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

44. Бондаренко В. В., Жевага С. І., Пронтенко К. В. Фізична підготовка викладацького складу вищих навчальних закладів МВС України : навч.-метод. посіб. Житомир, 2013. 232 с.

45. Бондаренко В. В., Грибан Г. П., Пронтенко К. В. Гирьовий спорт у вищих навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / за ред. Г. П. Грибана. Житомир : Рута, 2014. 400 с.

46. Бондаренко В. В., Пронтенко К. В., Пронтенко В. В. Модель готовності майбутнього правоохоронця до діяльності в умовах нападу озброєного супротивника. *Молода спортивна наука України*. 2013. Вип. 17. Т. 4. С. 17–22.

47. Бондаренко В., Вереньга Ю., Безпалый С., Решко С. Ефективність фізичної підготовки вперше прийнятих на службу працівників органів внутрішніх справ. *Молода спортивна наука України*. 2014. Вип. 18. Т. 2. С. 7–13.

48. Бондаренко В. В., Кисленко Д. П., Решко С. М. Ефективність протистояння працівників міліції під час нападу супротивника, озброєного холодною зброєю. *Юридична психологія*. 2015. Вип. 1 (16). С. 73–80.

49. Бондаренко В. В., Решко С. М. Фізичний стан курсантів Національної академії внутрішніх справ. *Юридична психологія*. 2015. № 2. С. 180–190.

50. Бондаренко В. В., Магльований А. В. Фізична підготовка у вищих навчальних закладах МВС України як основа здоров'я курсантів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2015. Вип. 4 (59) 15. С. 47–50. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

51. Бондаренко В. В., Решко С. М., Ємчук О. І. Компоненти професійної компетентності працівників підрозділів патрульної служби Національної поліції України. *Юридична психологія*. 2016. № 2. С. 81–90.

52. Бондаренко В. Особливості програм первинної професійної підготовки працівників Національної поліції України. *Молодіжний науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. Вип. 25. С. 43–49. (Серія «Фізичне виховання і спорт»).

53. Бондаренко В. В., Магльований А. В., Романів І. В., Динаміка фізичної підготовленості курсантів у процесі занять гирьовим спортом. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 2 (83) 17. С. 78–82. (Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).

54. Бондаренко В. В. Досвід підготовки працівників патрульної поліції європейських країн. *Юридична психологія*. 2017. № 1. С. 102–110.

55. Бондаренко В. В. Модель психологічної готовності працівника підрозділу патрульної поліції до службової діяльності. *Юридична психологія*. 2017. № 2. С. 87–98.

56. Bondarenko V., Plisko V., Doroshenko T. Informational indicators of functional capacities of the body for teaching cadets from higher military educational institutions power types of sports. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. 17 (2). P. 1050–1054. URL: <http://efsupit.ro>. (DOI:10.7752/jpes.2018.s2156).

57. Бондаренко В. В. Формування психологічної готовності працівників патрульної поліції до застосування поліцейських заходів примусу. *Юридична психологія*. 2018. № 1. С. 86–97.

АНОТАЦІЇ

Бондаренко В. В. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Чернігів, 2019.

Дисертаційну роботу присвячено вдосконаленню теоретичних і методичних основ професійної підготовки майбутніх працівників патрульної поліції, які конкретизовано в науково обґрунтованій та експериментально перевіреній системі поетапної підготовки, що спрямована на формування професійної готовності слухачів до ефективного виконання службової діяльності та підтримання й удосконалення її під час служби в поліції. Визначено, що однією з головних умов якісної професійної підготовки майбутніх правоохоронців є практична спрямованість освітнього процесу.

На підставі здійснених досліджень розроблено й обґрунтовано моделі підготовленості поліцейських за видами підготовок, які містять складові, що необхідні для ефективного виконання службової діяльності; схарактеризовано інтеграційну модель професійної готовності працівника патрульної поліції. Розроблено систему поетапної професійної підготовки, яка охоплює етап професійного самовизначення, професійного становлення, професійного зростання.

Унаслідок експериментальної перевірки системи поетапної професійної підготовки доведено її вищу ефективність, порівняно із чинною системою професійної підготовки. Констатовано достовірне підвищення рівня розвиненості більшості показників мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного й особистісного критеріїв професійної готовності слухачів і працівників патрульної поліції.

Ключові слова: інтеграційна модель, Національна поліція України, патрульна поліція, професійна освіта, професійна підготовка, професійна готовність.

Бондаренко В. В. Теоретические и методические основы профессиональной подготовки будущих работников патрульной полиции. – *Квалификационная научная работа на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Национальный университет «Черниговский коллегіум» имени Т. Г. Шевченко, Чернигов, 2019.

Диссертационная работа посвящена совершенствованию теоретических и методических основ профессиональной подготовки будущих работников патрульной полиции, которые конкретизированные в научно обоснованной и

экспериментально проверенной системе поэтапной подготовки, направленной на формирование профессиональной готовности слушателей к эффективному выполнению служебной деятельности и поддержания и совершенствования ее во время службы в полиции. Объект исследования – процесс профессиональной подготовки будущих работников патрульной полиции. Предмет исследования – теоретические и методические основы поэтапной профессиональной подготовки будущих работников патрульной полиции.

В первой главе «Теоретические основы профессиональной подготовки будущих работников патрульной полиции» проанализированы и обобщены: данные литературных источников и требования нормативных документов по проблеме исследования; зарубежный и отечественный опыт подготовки правоохранителей; особенности служебной деятельности и связь между уровнем профессиональной подготовленности работников патрульной полиции и результатам их практической деятельности. Определено, что одним из основных условий качественной профессиональной подготовки будущих правоохранителей есть практическая направленность образовательного процесса. Установлено, что служебная деятельность патрульной полиции предъявляет повышенные требования к профессионально-теоретической, психологической, физической, тактической, огневой подготовленности работников.

Во второй главе «Теоретико-методическое направление профессиональной подготовки будущих работников патрульной полиции в практической деятельности» отражены базовые понятия исследования; раскрыто содержание, этапы и закономерности профессиональной подготовки полицейских; подано требования к профессионально-теоретической, психологической, физической, тактической и огневой подготовок. Обоснованы и разработаны модели подготовленности работников патрульной полиции по видам подготовок, которые демонстрируют наличие составляющих необходимых для эффективного выполнения служебной деятельности. Охарактеризовано интеграционную модель профессиональной готовности работника патрульной полиции.

В третьей главе «Система поэтапной подготовки будущих работников патрульной полиции» обоснованы концептуальные основы профессиональной подготовки; педагогические условия, принципы и методы профессиональной подготовки; определены критерии, показатели и уровни профессиональной готовности слушателей и работников патрульной полиции. Ведущей идеей концепции профессиональной подготовки является возможность формирования профессиональной готовности у слушателей и повышение ее уровня у работников благодаря соблюдению ряда педагогических условий, принципов и подходов к профессиональному обучению, корректировка содержания подготовки в направлении углубленной профессиональной направленности и дальнейшему развитию профессионально важных качеств.

На основании проведенных исследований разработаны и теоретически обоснована система поэтапной подготовки будущих работников патрульной

полиции, которую наполняют целевой, содержательный, операционный и результативный блоки. Целевой блок предусматривает цель профессиональной подготовки и подходы к обучению. Содержательный блок определяет общие профессиональные требования и этапы профессиональной подготовки. Операционным блоком обозначены методы, формы и педагогические условия профессиональной подготовки. Результативным блоком предусмотрено компоненты, критерии и уровни профессиональной готовности полицейских.

В четвертом разделе «Практика поэтапной подготовки будущих работников патрульной полиции» подано особенности и направленность профессиональной подготовки на выделенных этапах. Определено, что на этапе профессионального самоопределения она профессионально-ориентированную направленность и призвана побудить лиц к саморазвитию и самосовершенствованию для быстрой адаптации к обучению и последующей служебной деятельности. Этап профессионального становления – главный, на котором осуществляют профессиональное обучение будущих правоохранителей. Этот этап охватывает период прохождения курса первичной профессиональной подготовки полицейских и предусматривает формирование профессиональной готовности к эффективному выполнению служебной деятельности в должности инспектора патрульной полиции. Профессиональная подготовка этого периода определяется не только накоплением определенного объема знаний, но и максимальной практической направленностью образовательного процесса. Это достигается благодаря применению специально разработанных ситуационных заданий во время освоения учебных предметов блока профессионально-практической подготовки и вариативных ситуационных заданий при прохождении сценариев. Особенностью системы профессиональной подготовки этапа профессионального становления является направленность на повышение уровня общей физической подготовленности слушателей. Завершающим является этап профессионального роста, который сочетает накопления профессионального опыта при непосредственной служебной деятельности и дальнейшего профессионального обучения в системе служебной подготовки.

В пятом разделе «Экспериментальная проверка эффективности профессиональной подготовки работников патрульной полиции» освещены программа, этапы и методика организации педагогического эксперимента, проанализированы и обобщены его результаты. Экспериментальная проверка системы поэтапной подготовки показала эффективное выполнение задач профессионального образования по сравнению с действующей системой профессиональной подготовки. Констатируется достоверное повышение уровня развитости большинства показателей мотивационно-ценностного, когнитивного, операционно-деятельностного и личностного критериев профессиональной готовности слушателей и работников патрульной полиции.

Ключевые слова: интеграционная модель, Национальная полиция Украина, патрульная полиция, профессиональное образование, профессиональная подготовка, профессиональная готовность.

Bondarenko V. V. Theoretical and methodical basis for the professional training of future patrol police officers. – Qualification scientific work as the manuscript.

Dissertation for the degree of a doctor of pedagogical sciences in the specialty 13.00.04 «Theory and methods of professional education». – Taras Shevchenko University «Chernihiv Collegium», Chernihiv, 2019.

The dissertation is devoted to improvement of theoretical and methodical bases of professional training of future patrol police officers, which are specified in scientifically substantiated and experimentally checked system of stage-by-stage training aimed at forming of professional readiness of students for effective performance of official activity and maintenance and improvement of it during service in police. It was determined that one of the main conditions for qualitative training of future law enforcement officers is the practical orientation of the educational process.

Based on the research carried out, models of preparedness of police officers by types of preparation, which contain the components necessary for the effective performance of the official activity, have been developed and substantiated; an integrated model of professional readiness of a patrol police officer was described. The system of stage-by-stage professional training, which covers the stage of professional self-determination, professional formation, professional growth, was developed.

As a result of the experimental verification of the system of the stage-by-stage professional training, its higher efficiency was proved in comparison with the current system of professional training. It was stated that there was a significant increase in the level of development of most indicators of motivation-value, cognitive, operation-activity and personal criteria of professional readiness of attendees and patrol police officers.

Keywords: integration model, National Police of Ukraine, patrol police, professional education, professional training, professional readiness.

Підписано до друку 24.04.2019 р. Формат 60х84 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 2,6. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 0109.

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

14035, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-664